

Oppilaitosten turvallisuus

Työryhmän raportti

Sisäinen turvallisuus

SISÄASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA 40/2009

SISÄASIAINMINISTERIÖ
Sisäinen turvallisuus

Oppilaitosten turvallisuus

Työryhmän raportti

Helsinki 2010

Sisäasiainministeriö
Sisäasiainministeriön monistamo
Helsinki 2010

ISSN 1236-2840
ISBN 978-952-491-507-6 (nid.)
ISBN 978-952-491-508-3 (PDF)

Tekijät (toimielimestä, toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Puheenjohtaja, Pelastusylivohtaja Pentti Partanen Sihteeri, Ylitarkastaja Alpo Nikula		Julkaisun laji Työryhmän raportti	
		Toimeksiantaja Sisäasiainministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 19.1.2009, SM141:00/2008	
Julkaisun nimi Oppilaitosten turvallisuus			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Sisäasiainministeriö asetti 19.1.2009 oppilaitosten turvallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ohjeet oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat, - ohjeet oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille toiminnasta oppilaitoksiin kohdistuvissa uhkaustilanteissa, - ohjeet oppilaitoksille uhkaustilanteiden käsittelystä oppilaitoksen sisällä ja vanhempien kanssa sekä - suunnitelma näiden ohjeiden jalkauttamisesta ja niihin liittyvästä koulutuksesta. <p>Tämä raportti on rajattu koskemaan perusopetusta sekä toisen asteen koulutusta. Työryhmä on selvittänyt oppilaitosten nykyisiä turvallisuuteen liittyviä suunnitelmia ja turvallisuusjärjestelyjä sekä suunnitelmien perusteena olevaa lainsäädäntöä. Lisäksi on tarkasteltu jo käynnistettyjä oppilaitosten turvallisuuden parantamiseen tähtäviä toimenpiteitä.</p> <p>Tässä raportissa työryhmä esittää käsityksensä oppilaitosten nykyisestä turvallisuussuunnittelusta sekä antaa suosituksia turvallisuustason parantamiseksi.</p> <p>Työryhmä esittää muun muassa turvallisuuden edistämiseen tähtäävän koulutuksen ja perehdytyksen laajentamista, viranomaisyhteistyön tiivistämistä, koulujen turvallisuusoppaan laatimista sekä kodin ja koulun yhteistyön yhdenmukaistamista uhka- ja vaaratilanteiden jälkiselvittelyssä. Lisäksi työryhmä esittää useita koulurakennusten rakenteellista turvallisuutta parantavia toimia.</p>			
Avainsanat (asiasanat) oppilaitosturvallisuus, pelastussuunnitelma, turvallisuuskansio			
Muut tiedot Sähköisen julkaisun ISBN 978-952-491-508-3 (PDF), osoite www.intermin.fi/julkaisut			
Sarjan nimi ja numero Sisäasiainministeriön julkaisut 40/2009		ISSN 1236-2840	ISBN 978-952-491-507-6
Kokonaissivumäärä 45	Kieli Suomi	Hinta 10,00 € + alv	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Sisäasiainministeriö		Kustantaja/julkaisija Sisäasiainministeriö	

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Ordförande, Räddningsöverdirektör Pentti Partanen Sekreterare, Överinspektör Alpo Nikula	Typ av publikation Arbetsgruppsrapport		
	Uppdragsgivare Inrikesministeriet		
	Datum för tillsättandet av organet 19.1.2009, SM141:00/2008		
Publikation (även den finska titeln) Säkerhet i läroanstalter, Oppilaitosten turvallisuus			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>Inrikesministeriet tillsatte 19.1.2009 en arbetsgrupp för säkerhet i läroanstalter, vars uppgift var att utarbeta</p> <ul style="list-style-type: none"> - anvisningar för komplettering av läroanstalternas räddningsplaner så att de beaktar också incidenter såsom händelserna i Jokela och Kauhajoki - anvisningar till läroanstalter, polisen och räddningsmyndigheterna om hur man ska agera om läroanstalter utsätts för hot - anvisningar till läroanstalter om hur hot ska behandlas i läroanstalten och med föräldrar samt - en plan för hur anvisningarna ska tillämpas i praktiken och för relaterad utbildning. <p>Denna rapport har begränsats till att gälla den grundläggande utbildningen samt utbildningen på andra stadiet. Arbetsgruppen har utrett läroanstalternas befintliga säkerhetsplaner och säkerhetsarrangemang samt lagstiftningen som ligger till grund för planerna. Arbetsgruppen har dessutom granskat de åtgärder som redan inletts för att förbättra säkerheten i läroanstalterna.</p> <p>I denna rapport presenterar arbetsgruppen sin uppfattning om den befintliga säkerhetsplaneringen vid läroanstalterna samt ger rekommendationer om hur säkerheten kan förbättras.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår bland annat att man utökar utbildningen och informationen som syftar till att främja säkerheten, fördjupar myndighetssamarbetet, utarbetar en säkerhetshandbok för läroanstalter samt samordnar samarbetet mellan hem och skola i hanteringen av efterverkningarna av hot- och risksituationer. Arbetsgruppen ger dessutom flera förslag till åtgärder för att förbättra skolornas strukturella säkerhet.</p>			
Nyckelord säkerhet i läroanstalter, räddningsplan, säkerhetsmapp			
Övriga uppgifter Elektronisk version, ISBN 978-952-491-508-3 (PDF), www.intermin.fi/publikationer			
Seriens namn och nummer Inrikesministeriets publikation 40/2009	ISSN 1236-2840	ISBN 978-952-491-507-6	
Sidoantal 45	Språk Finska	Pris 10,00 € + moms	Sekretessgrad Offentlig
Distribution Inrikesministeriet	Förläggare/utgivare Inrikesministeriet		

SISÄASIAINMINISTERIÖLLE

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä päätti 5.11.2008 eräistä toimista sisäisen turvallisuuden ohjelman toimeenpanon tehostamiseksi Jokelan ja Kauhajoen kouluampumistapausten johdosta. Yhtenä tällaisena toimenpiteenä mainitaan, että keskeiset turvallisuusviranomaiset tarkistavat varhaisen puuttumisen ja tehokkaan viranomaisyhteistyön kannalta keskeisten tietojen vaihtoon ja salassapitoon liittyvät käytännöt ja ohjeet. Käytännöt, jotka ilman lakiin perustuvaa syytä estävät viranomaisten välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa, oikaistaan välittömästi.

Opetusministeri ja sisäasiainministeri sopivat yhteisen työryhmän asettamisesta valmistelemaan ehdotuksia oppilaitosten turvallisuuden parantamiseksi.

Sisäasiainministeriö asetti 19.1.2009 oppilaitosten turvallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia:

- ohjeet oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat,
- ohjeet oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille toiminnasta oppilaitoksiin kohdistuvissa uhkaustilanteissa,
- ohjeet oppilaitoksille uhkaustilanteiden käsittelystä oppilaitoksen sisällä ja vanhempien kanssa sekä
- suunnitelma näiden ohjeiden jalkauttamisesta ja niihin liittyvästä koulutuksesta.

Työryhmään nimettiin puheenjohtajaksi pelastusylijohtaja Pentti Partanen, sisäasiainministeriö, varapuheenjohtajaksi ylijohtaja Sakari Karjalainen, opetusministeriö, ja jäseniksi ylikomisario Marko Savolainen, sisäasiainministeriön poliisiosasto, hallitusneuvos Eeva-Riitta Pirhonen, opetusministeriö, yli-insinööri Olli Saarsalmi, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, opetusneuvos Heidi Peltonen, Opetushallitus, kehittämisspäällikkö Juha Karvonen, Suomen Kuntaliitto, vanhempi opettaja Riitta Kaarenmaa, pelastuslaitokset, kehittämisspäällikkö Tuula Sissala, Ammatilliset Rehtorit ry, opetusneuvos Jukka Kuittinen, Suomen Rehtorit ry, valmiustoiminnan päällikkö Leena Kämäräinen, Suomen Punainen Risti, turvallisuusasiantuntija Jari Pouta, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry, työmarkkina-asiamies Nina Lahtinen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, ylitarkastaja Alpo Nikula, sisäasiainministeriön pelastusosasto (sihteeri). Työryhmä kutsui pysyväksi asiantuntijaksi yli-insinööri Erkki Salmion opetusministeriöstä.

Työryhmä perusti kolme alatyöryhmää. Viranomaisille (oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille) annettavien ohjeiden osalta perustettiin alatyöryhmä, jonka kokoonpanoon nimettiin ylitarkastaja Alpo Nikula, sisäasiainministeriön pelastusosasto, ylikomisario Marko Savolainen, sisäasiainministeriön poliisiosasto, opetusneuvos Jukka Kuittinen, Suomen Rehtorit ry, ja ylilääkäri Tom Silfvast, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Psykososiaalisen avun alatyöryhmään nimettiin opetusneuvos Heidi Peltonen, Opetushallitus, ja valmiustoiminnan päällikkö Leena Kämäräinen, Suomen Punainen Risti. Rakenteellista turvallisuutta selvittävään alatyöryhmään nimettiin vanhempi opettaja Riitta Kaarenmaa pelastuslaitosten edustajana, yli-insinööri Olli Saarsalmi, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, turvallisuusasiantuntija Jari Pouta, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, yliarkkitehti Reino Tapaninen, Opetushallitus, insinööri Heli Anttalainen, Opetushallitus, sekä yli-insinööri Erkki Salmio, opetusministeriö.

Työryhmä asetettiin toimikaudeksi 1.1.–31.8.2009. Toimikauden jatkoaikaa myönnettiin 31.12.2009 saakka. Työryhmä kokoontui 18 kertaa.

Tässä raportissa työryhmä esittää käsityksensä oppilaitosten nykyisestä turvallisuussuunnittelusta, sekä antaa suosituksia turvallisuustason parantamiseksi. Osa konkreettisista ohjeista on julkisuuslain mukaan luottamuksellista ja tarkoitettu vain koulujen ja oppilaitosten turvallisuushenkilöstölle ja viranomaisille. Sen vuoksi niitä ei ole sisällytetty työryhmän raporttiin.

Pentti Partanen

Sakari Karjalainen

Marko Savolainen

Eeva-Riitta Pirhonen

Olli Saarsalmi

Heidi Peltonen

Juha Karvonen

Riitta Kaarenmaa

Tuula Sissala

Jukka Kuittinen

Leena Kämäräinen

Jari Pouta

Nina Lahtinen

Alpo Nikula

Sisällys

1 Johdanto.....	2
2 Oppilaitokset Suomessa	4
3 Ennaltaehkäisy	6
4 Turvallisuuden edistäminen ja vaaratilanteisiin varautuminen	14
5 Koulun turvallisuuskansio	22
6 Koulun turvallisuutta lisäävä koulutus ja perehdytys	24
7 Työryhmän toimenpide-ehdotukset	25
Lähteet.....	29

Liitteet

Liite 1: Oppilashuolto ja psykososiaalinen tuki	31
Liite 2: Keskeisiä koulun turvallisuutta koskevia suunnitelmia.....	43
Liite 3: Esimerkkejä huomioon otettavista riskeistä.....	45

1 Johdanto

Turvallisuus on noussut viime vuosina yhä keskeisemmäksi ihmisten hyvinvointiin vaikuttavaksi tekijäksi. Yhteiskunnan muutokset ovat tuoneet esiin uusia, ennalta arvaamattomia uhkia. Nämä uhat on otettava huomioon varautumalla niihin sekä pyrkimällä ehkäisemään niiden syntyminen.

Erityisen ikävänä voidaan pitää sitä, että osa uusista uhkista kohdistuu oppilaitoksiin ja niissä opiskeleviin sekä niiden opettajiin ja muuhun henkilökuntaan. Uhkat voivat tulla oppilaitosten sisältä tai ulkopuolelta. Niihin varautuminen on hyvin haastavaa muun muassa siksi, että suomalaiset oppilaitokset ovat avoimia eikä niissä liikkumista ole yleensä rajoitettu.

Uhka- ja vaaratilanteisiin varautumisen tulee perustua riskien kartoittamiseen ja arviointiin. Tämä vaatii yhteistyötä ja suunnittelua kaikilla tasoilla. Ennalta ehkäisevien ja tapahtumien edellyttämien välittömien toimien lisäksi erilaiset uhkatilanteet, kuten kouluampumiset ja niitä koskevat uhkaukset sekä suuronnettomuudet, vaativat myös jälkihoitoa. Jälkihoito voi olla paitsi pitkäkestoista myös haasteellista. Jälkihoito tulee järjestää oppilaitoksissa sekä opiskelijoille että henkilöstölle.

Kouluampumiset ovat äärimmäisiä mutta harvinaisia tekoja, jotka uutisoidaan näyttävästi. Suomessa on tapahtunut kolme kouluampumistapausta, joista viimeisimmät kaksi lyhyen ajan sisällä viime vuosina. Molemmissa viime vuosien tapauksissa koulun miespuolinen oppilas toteutti ennalta suunnittelemansa joukkosurman ampumalla useita ihmisiä 7.11.2007 Jokelan koulukeskuksessa ja 23.9.2008 Kauhajoella Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Kumpikin tapahtuma uutisoitiin mediassa näyttävästi. Jokelan ampumistapauksen jälkeen poliisin tietoon tuli kymmenen kuukauden kuluessa 86 opetusalan laitoksiin kohdistettua uhkausta. Kauhajoen ampumistapauksen jälkeen poliisin tietoon tuli noin vuoden ajanjaksolla 272 uhkausta. Uhkausten määrä kasvaa jokaisen uutisoidun uhkaustapauksen jälkeen. Poliisin tietoon tuli 7.11.2007-30.9.2009 yhteensä 358 uhkausta.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että muissa Pohjoismaissa vastaava kouluihin ja oppilaitoksiin kohdistuvien uhkausten määrä on noin 5-10 tapausta vuosittain. Tehtyjen uhkausten suuri määrä ei ole sama asia kuin todellisten uhka- tai vaaratilanteiden määrä. Valtaosa tehdyistä uhkauksista on osoittautunut ilkeiksi teoiksi. Ilkeiksi teoiksi uhkaukset luovat pelkoa ja turvattomuutta. Konkreettisiin uhkauksiin on aina suhtauduttava vakavasti ja niiden syyt on selvitettävä.

Jokelan tutkintalautakunta julkaisi raporttinsa 26.2.2009. Raportissa todetaan muun muassa:

”Ministeriöiden tulisi ohjeistaa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu, johon tulee kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy.”

Tutkintalautakunta suositti lisäksi muun muassa viranomaisten yhteistyön ja viestinnän edelleen kehittämistä Jokelan kaltaisiin tilanteisiin varautumiseksi. Median tulisi täydentää omia kriisitilanteiden toimintatapaohjeitaan.

”Sisäasiainministeriön ja opetusministeriön tulisi ohjeistaa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu, eri suunnitelmien yhteensovittaminen ja suunnitelmien käyttöönotto.

Suunnitteluun tulee kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. Tämä saattaa edellyttää esimerkiksi kuulutuslaitteistoja, lukitusjärjestelyjä tai muita rakenteellisia ratkaisuja sekä toimintamalleja eri uhkatilanteisiin.”

(Jokelan tutkintalautakunnan suositus 6)

Valtioneuvosto teki 8.5.2008 periaatepäätöksen sisäisen turvallisuuden ohjelmasta. Sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan ohjelman mukaan sellaista yhteiskunnan tilaa, jossa jokainen voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista sekä turvallisesta yhteiskunnasta ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja suomalaisen yhteiskunnan taikka kansainvälistyvän maailman ilmiöistä tai muutoksista johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta.

Yhtenä toimenpiteenä ohjelmassa esitetään, että turvallisuusalan toimijoiden tulisi vahvistaa ja laajentaa osallistumista monialaiseen varhaiseen puuttumiseen tavoitteena ehkäistä lasten ja nuorten syrjäytymistä ja rekrytoitumista rikolliseen toimintaan.

Viranomaiset ovat käynnistäneet laajasti toimenpiteitä, joiden tavoitteena on ennaltaehkäistä Jokelan ja Kauhajoen kaltaisia väkivallan tekoja ja lisätä viranomaisten toimintavalmiutta. Käynnissä on parhaillaan 115 erilaista asiaan liittyvää toimenpidettä. Niistä mainittakoon **hanke turvallisuusopetuksen järjestämisestä perusopetuksessa** sekä **korkeakoulujen turvallisuushanke**. Työryhmä on tehnyt yhteistyötä molempien mainittujen hankkeiden kanssa. Osoitteessa http://www.intermin.fi/sisainen_turvallisuus on luettelo Jokelan ja Kauhajoen tapausten aiheuttamista toimista sisäisen turvallisuuden ohjelman toimeenpanon tehostamiseksi.

Yhtenä keskeisenä lähtökohtana on oppilaiden ja koulun henkilökunnan turvallisuuden takaaminen kaikissa tilanteissa. Siihen kuuluu yhteinen näkemys siitä, että turvallisuus on merkittävä tekijä, jonka takaamiseksi on oltava riittävät resurssit. Turvallisuus luodaan yhdessä ja kaikilla on vastuu turvallisuuden ylläpidosta ja kehittämisestä.

Tämä raportti on rajattu koskemaan perusopetusta sekä toisen asteen koulutusta antavia oppilaitoksia. Suositukset ovat sovellettavissa myös vapaan sivistystyön oppilaitoksiin. Raportissa käytetään termiä oppilas myös opiskelijoista ja termiä koulu myös muista oppilaitoksista, ellei asiayhteydestä muuta johdu. Raportin liitteessä 1 selvitetään

oppilashuollon kokonaisuutta, liitteessä 2 kuvataan suunnitelmakokonaisuutta ja vastuutahoja ja liitteessä 3 annetaan esimerkkejä huomioon otettavista riskeistä.

2 Oppilaitokset Suomessa

Suomen koulutusjärjestelmä ryhmitellään kouluasteisiin. Yleensä vain alemman tutkinnon suorittanut voi opiskella ylemmän asteen koulutuksessa. Koulutukselle määritellään tavoitteet kunkin koulutussektorin lainsäädännössä. Suomen koulutusjärjestelmä muodostuu:

- yhdeksänvuotisesta yleissivistävästä perusopetuksesta, jonka lisäksi lapsella on oikeus osallistua vuoden kestävään esiopetukseen,
- perusopetuksen jälkeisestä koulutuksesta, johon kuuluvat ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus ja
- korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Aikuiskoulutusta annetaan kaikilla koulutusasteilla.

Oppilaiden ja opiskelijoiden ikä asettaa toimenpiteiden toteuttamiselle erilaiset lähtökohdat kouluissa ja oppilaitoksissa sekä kodin ja koulun ja oppilaitosten väliselle yhteistyölle. Toimenpiteissä tulee ottaa huomioon oppilaiden ja opiskelijoiden täysi- tai alaikäisyys. Pääosa oppilaitoksista on opetusministeriön hallinnonalalla, mutta ammatillista koulutusta ja korkeakouluopetusta annetaan myös muiden hallinnonalojen oppilaitoksissa.

Peruskoulu

Peruskoulussa järjestetään koko ikäluokalle maksutonta yleissivistävää koulutusta, jonka yhdeksänvuotisen oppimäärän suoritettuaan oppilas on suorittanut oppivelvollisuutensa. Oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna lapsella on oikeus esiopetukseen. Sitä järjestetään peruskouluissa ja päiväkodeissa.

Peruskoulut usein jakautuvat esiopetusta ja 1-6 luokkien perusopetusta järjestäviin kouluihin, joissa opetus tapahtuu pääosin luokanopettajien toimesta, ja 7-9 luokkien kouluihin, joissa aineenopettajat antavat opetuksen. Viime vuosina ovat yleistyneet yhtenäiskoulut, joissa annetaan opetusta kaikilla perusopetuksen vuosiluokilla. Peruskoulussa voidaan antaa oppivelvollisuutensa suorittaneille lisäopetusta niin sanotulla kymppiluokalla.

Toisen asteen oppilaitokset

Peruskoulun jälkeinen koulutus sisältää lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen.

Yleissivistävä kolmivuotinen lukiokoulutus valmistaa ylioppilastutkintoon. Lukiokoulutuksen jälkeen voi hakeutua ammatilliseen peruskoulutukseen tai korkeakouluopintoihin. Koulutus annetaan lukioissa, jotka usein toimivat samoissa rakennuksissa peruskoulun 7-9 luokkien kanssa. Osin lukioilla on omat rakennukset.

Ammatillisissa oppilaitoksissa annetaan kolmivuotinen koulutus ammatillisiin perustutkintoihin, jotka antavat alan perusammattitaidon ja työelämässä tarvittavan ammatillisen pätevyyden. Ammatillisen perustutkinnon jälkeen voi hakeutua korkeakouluopintoihin. Ammatillisella oppilaitoksella voi olla useita toimipisteitä kunnan alueella tai usean kunnan alueella, joskus jopa satojen kilometrien päässä toisistaan. Osa ammatillisesta koulutuksesta järjestetään sisäoppilaitosmuotoisesti. Muillakin oppilaitoksilla voi olla opiskelija-asuntoloita.

Korkeakoulut

Yliopistoissa korostuu tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva opetus. Ammattikorkeakoulut tarjoavat käytännönläheistä ja työelämän tarpeita vastaavaa koulutusta.

Yliopistoissa eli tiede- ja taidekorkeakouluissa voi suorittaa alempia ja ylempiä korkeakoulututkintoja, tieteellisiä jatkotutkintoja sekä tehdä tieteellistä tutkimusta.

Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaminen kestää 3,5 - 4,5 vuotta. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon edellytyksenä on ammattikorkeakoulututkinto tai muu soveltuva tutkinto sekä tutkinnon suorittamisen jälkeen noin kolmen vuoden työkokemus. Ammattikorkeakouluissa harjoitetaan opetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa tutkimus- ja kehitystyötä.

Monet yliopistot ja ammattikorkeakoulut toimivat useissa toimipisteissä, osa eri kuntien alueella.

Aikuiskoulutus

Aikuiskoulutuksessa opiskelijan aiemmat tiedot, taidot ja elämäntilanne otetaan huomioon opetuksen sisällöissä ja järjestelyissä. Aikuiskoulutus voi olla perustutkinto-opetusta, tutkintoon kuuluvia opintoja, näyttötutkintoihin valmentavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta, ammattitaitoja uudistavaa ja laajentavaa lisä- ja täydennyskoulutusta tai kansalais- ja työelämätaitoihin valmentavia yhteiskunnallisia opintoja ja harrastusopintoja.

Aikuiskoulutusta järjestetään nuorten koulutusjärjestelmään kuuluvissa oppilaitoksissa, yksinomaan aikuiskoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa, yrityksissä sekä henkilöstökoulutuksena työpaikoilla. Ammatilliseen aikuiskoulutukseen erikoistuneita oppilaitoksia ovat ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset, ammatilliset aikuisopistot ja valtakunnalliset ammatilliset erikoisoppilaitokset sekä lähinnä elinkeinoelämän ylläpitämät ammatilliset erikoisoppilaitokset. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansanopistot, kansalaisopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset.

Kansanopistojen ja liikunnan koulutuskeskusten opiskelijat asuvat lähinnä oppilaitoksilla. Kansalaisopistoilla, opintokeskuksilla ja kesäyliopistoilla on vain rajoitetusti omia tiloja lähinnä hallintoa ja päivätoimintoja varten, pääosin niiden opetus järjestetään muilta oppilaitoksilta vuokratuissa tiloissa iltaisin, viikonloppuisin ja kesäyliopistojen osalta myös kesäisin.

Erityisopetus

Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun niihin verrattavan syyn perusteella voida antaa perusopetusta tai ammatillista koulutusta muuten, opetus tulee järjestää erityisopetuksena henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman mukaan. Opetus voidaan järjestää muun opetuksen yhteydessä, erityisluokalla tavanomaisessa oppilaitoksessa tai erityisopetukseen erikoistuneessa oppilaitoksessa. Jos lapsella ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi ole ilmeisesti mahdollista saavuttaa perusopetuksen tavoitteita yhdeksässä vuodessa, oppivelvollisuus kestää 11 vuotta.

3 Ennaltaehkäisy

Väkivallan sekä uhka- ja vaaratilanteiden ehkäisy tulisi olla osa kaikkea yhteiskunnassa tapahtuvaa toimintaa. Globaalit ja yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat lähiyhteisöjen elämänpiiriin ja elämäntapoihin ja luovat uusia riskejä ja uhkia. Muutoksiin liittyy usein avuttomuutta ja neuvottomuutta ja ne tuottavat psykososiaalisia ongelmia. Tarvitaan laaja-alaista arvokeskustelua ja siihen perustuvaa yleistä asennekasvatusta.

Yhteiskunnan muuttuminen ja koulun ulkopuolelta tulevat turvattomuutta aiheuttavat riskit heijastuvat koulujen toimintaan ja kodin ja huoltajien väliseen yhteistyöhön. Niihin kaikkiin ei yksin koulun toiminnalla voida vaikuttaa, mutta myös koulu yhteisössä tulee toimintatapoja tarkistaa.

Konkreettisten uhka- ja vaaratilanteiden kehittyminen on pyrittävä estämään jo ennakoita. Ennaltaehkäisyyn kuuluu puuttumista sekä ihmisen toimintaan että ympäristön turvallisuuteen.. Ennaltaehkäisyssä tarvitaan niin yleisiä turvallisuutta ja

hyvinvointia edistäviä kuin erityisiä yksilöihin ja yhteisöihin kohdistuviakin toimia. Koulujen turvallisuuden osalta tämä edellyttää muun muassa kodin ja koulun yhteistyötä sekä moniammatillista yhteistyötä kouluissa ja useiden eri viranomaistahojen kesken.

Haittojen ja vaarojen selvittäminen ja tunnistaminen sekä riskien arviointi

Vaara- ja uhkatilanteiden ehkäisyä ja niihin varautumista koskevan suunnittelun perustana on oltava lainsäädännön edellyttämä koulukohtainen vaarojen arviointi ja riskien kartoitus. Työturvallisuuslain mukainen haittojen ja vaarojen arviointi tehdään käyttäen hyväksi työterveyshuollon ja työsuojelun yhteistoimintahenkilöstön asiantuntemusta. Pelastussuunnitelmaa laadittaessa riskien arviointi tehdään paikallisessa yhteistyössä opetuksen järjestäjän, poliisin, pelastustoimen ja muiden tahojen kanssa. Riskinarvioinnissa tulee kiinnittää huomiota erilaisiin uhkiin samoin kuin koulun rakenteelliseen, toiminnalliseen ja henkiseen valmiuteen kohdata niitä.

Tunnistettuihin vaaratekijöihin liittyvät riskit arvioidaan analysoimalla haitallisen tapahtuman seurauksia ja todennäköisyyttä sekä määritetään riskien merkittävyys (hyväksyttävyys). Riskien suuruuden määrittely mahdollistaa riskien priorisoinnin, mikä puolestaan mahdollistaa turvallisuustoimien rationaalisen suuntaamisen.

Riskit voidaan jakaa esimerkiksi henkilöriskeihin, toiminnallisiin riskeihin, tietoturvariskeihin ja omaisuusriskeihin. Riskiarvio on syytä tehdä huolellisesti ja siinä on pyrittävä ottamaan huomioon kaikki koulussa mahdollisesti esiintyvät riskit. Riskien arvioinnissa on otettava huomioon, että henkilöihin kohdistuvat riskit voivat tulla oppilaitoksen sisältä tai ulkopuolelta ja että ne saattavat kohdistua joko opiskelijoihin tai oppilaitoksen henkilökuntaan tai kaikkiin yhteisesti. Koulun sisältä tulevat riskit saattavat olla joko opiskelijoiden tai henkilökunnan aiheuttamia. Ulkopuolelta tulevat riskit voivat olla oppilaitoksen entisten opiskelijoiden tai henkilökunnan tai opiskelijoiden vanhempien taikka täysin ulkopuolisten henkilöiden aiheuttamia.

Vaarojen selvittämisen ja riskinarvioinnin tuloksena syntyvä asiakirja on osa **koulun turvallisuuskansiota (katso luku 5)**.

Liitteenä 3 on esimerkkejä huomioon otettavista riskeistä.

Nuoren terveellisen kasvun tukeminen

Terve kasvu ja kehitys ja hyvä oppiminen kulkevat käsi kädessä. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen ja nuoren kasvatuksesta. Koulu tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan kasvatuksesta ja opetuksesta koulu yhteisön jäsenenä. Koulun tehtävänä on vastata lapsen ja nuoren tarpeisiin kasvun ja kehityksen eri vaiheissa. Turvallisen opiskelu ympäristön kehittäminen on osa koulun perustehtävää. Turvallisuuden, hyvinvoinnin ja oppimisen edellytysten edistäminen perustuvat pitkälti siihen, miten koulu toimii yhteisönä ja miten lapsi tai nuori tuntee kuuluvansa oman

koulunsa sosiaaliseen yhteisöön. Vertaisryhmään kuuluminen sekä osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemukset tukevat luottamuksen syntyä. Oppilaan ja koulun aikuisten mutta myös oppilaiden keskinäisten vuorovaikutussuhteiden myönteisyys ovat tärkeä osa kouluyhteisön turvallisuuden edistämistä.

Opetuksen ja kasvatuksen järjestämisessä tulee tehdä yhteistyötä huoltajien kanssa siten, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa tulee tukea aikuistuvan nuoren ja täysi-ikäisen opiskelijan itsenäisyyttä ja omaa vastuullisuutta, mutta samalla ottaa huomioon huolenpitoa ja tukea tarvitsevan opiskelijan erityistarpeet. Yhteistyön merkitys korostuu erityisesti silloin, kun lapsi tai nuori tarvitsee tukea oppimiseensa tai kasvuunsa ja kehitykseensä liittyvissä ongelmissa. Yhteistyön ylläpitäminen on tärkeää myös silloin, kun koulutuksen eri nivelvaiheissa siirrytään kouluasteelta toiselle. Syrjäytymisen ehkäisy on tärkeä osa koulussa toteutettavaa ongelmia ehkäisevää toimintaa ja varhaista puuttumista. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu turvallisuutta ja kriisitilanteisiin varautumista koskevassa ennaltaehkäisevässä työssä.

Vastuu kodin ja koulun yhteistyön edellytysten kehittämisestä on opetuksen järjestäjällä. Yhteistyö edellyttää koulun henkilöstön aktiivisuutta ja aloitteellisuutta sekä keskustelua ja tiedottamista huoltajan, opettajan ja oppilaan oikeuksista sekä velvollisuuksista. Koulun on oltava yhteistyössä huoltajien kanssa niin, että he voivat osaltaan tukea lastensa tavoitteellista oppimista ja koulunkäyntiä. Yhteisvastuullisen kasvatuksen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja hyvinvointia koulussa. Kodin ja koulun yhteistyötä toteutetaan sekä yhteisö- että yksilötasolla.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan huoltajalle tulee antaa tietoa opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisestä, opintoihin liittyvästä arvioinnista, oppilaan tuen tarpeista ja tuen saannin mahdollisuuksista, oppilashuollosta ja huoltajan mahdollisuudesta osallistua kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen. Kodin ja koulun yhteistyössä seurataan myös oppilaan poissaoloja. Perusopetuksessa huoltajan on ilmoitettava oppilaan poissaoloista koululle ja vastaavasti opetuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että oppilaan poissaoloja seurataan ja niistä ilmoitetaan viipymättä huoltajille.

Kodin ja koulun vuoropuhelua tukevia yhteistyömuotoja tulee kehittää kaikilla kouluasteilla. Yhteistyön lähtökohtana on eri osapuolien keskinäinen kunnioitus. Oppilaan ja huoltajien kuuleminen kaikissa tilanteissa tukee luottamukseen perustuvaa yhteistyötä. Kodin ja koulun yhteistyössä on tärkeää ottaa huomioon perheiden ja perherakenteiden erilaisuus sekä perheiden kielellinen ja kulttuurinen tausta. Tämä edistää huoltajien mahdollisuutta osallistua lapsensa koulunkäynnin tukemiseen.

Hyvinvointia ja turvallisuutta kehitetään kodin ja koulun, useiden eri ammattiryhmien ja eri hallinnonalojen välisenä yhteistyönä. Turvallisuuden edistämiseksi ja vaaratilanteiden ennaltaehkäisemiseksi on tärkeää, että koulu antaa huoltajille tietoa oppilashuollon toiminnasta sekä koulu yhteisön toimintamalleista ja tiedottamiskäytännöistä ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa.

Opetusjärjestelyt

Opetustoimen lainsäädännön mukaan oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Perusopetuslain mukaan oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen, hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Opetuksen järjestäjän on myös huolehdittava siitä, että oppilaalle, jonka käyttäytyminen on aiheuttanut kurinpitotaruksien tai jolta opetus on evätty jäljellä olevan työpäivän ajaksi, järjestetään tarvittava oppilashuolto. Oppilasta ei saa jättää ilman valvontaa näiden toimenpiteiden jälkeen.

Lukiolain mukaan opiskelijahuollolla tarkoitetaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Säännösten mukaan koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle annetaan tieto hänen käytettävissään olevista terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluista ja hänet ohjataan hakeutumaan näihin palveluihin.

Ammatillista koulutusta koskevan lain mukaan opiskelijahuollolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Koulutuksen järjestäjän tulee toimia yhteistyössä opiskelijahuollon palveluita antavien ja järjestävien viranomaisten ja muiden tahojen kanssa sekä antaa opiskelijoille tieto näistä eduista ja palveluista. Tarvittaessa opiskelija tulee ohjata hakemaan näitä etuja ja palveluita.

Terveysneuvonta ja terveystarkastukset on järjestettävä kouluterveydenhuollossa niin, että opiskelijan ja perheen erityisen tuen tarve tunnistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarpeenmukainen tuki järjestetään viiveettä. Lastensuojelulaki sisältää ennalta ehkäisevää lastensuojelua koskevat säännökset siitä, miten lasten, nuorten ja perheiden tarvitsema kasvatuksellinen tuki sekä koulunkäyntiin liittyvä tuki tulee järjestää. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää havaitsemalla varhain lasten ja nuorten huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvät ongelmatilanteet sekä tarjoamalla jo peruspalveluissa perheille varhaista tukea niistä selviytymiseksi. Lasten ja nuorten parissa toimivilla ammattilaisilla on myös velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus silloin, kun havaitsevat tai saavat tietää sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Erityisen tuen

järjestämisessä tulee kunnan eri toimijoiden kesken, kuten oppilas- ja opiskelijahuollon, lastensuojelun, kotipalvelun ja erikoissairaanhoidon, tehdä tarpeen mukaan yhteistyötä.

Opettajilla tulisi olla riittävästi aikaa vuorovaikutukseen oppilaiden ja heidän kotiensa kanssa. Mukaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen tarvitaan erityisesti lapsen lähipiiri sekä lapselle ja nuorelle tärkeät ihmiset. Koulu ja sosiaali- ja terveystyöpalvelut tukevat kasvattajia. Lasten ja nuorten turvallista kehittymistä tukee myös harrastustoiminta, jossa vastuulliset ohjaajat ja vetäjät osaavat arvioida, tarvitaanko lapsen ja nuoren elämässä äkillistä apua.

Henkilöstö

Työturvallisuuslaki edellyttää, että työnantajalla on turvallisuuden edistämiseksi työsuojelun toimintaohjelma. Lisäksi on selvitettävä ja tunnistettava työn ja työympäristön haitta- ja vaaratekijät sekä arvioitava niiden merkitys turvallisuudelle ja terveydelle.

Väkivallan uhan havainnointi ja varhainen puuttuminen

Kouluampumisten jälkeen uusien uhkien mukaisesti on olennaista, että koulujen henkilöstöllä on kyky tunnistaa ne tilanteet, joissa varhaisella puuttumisella voidaan ehkäistä väkivaltaa. Kouluampumistapaukset ovat ennakolta suunniteltuja henkikiroksia. Usein henkilö, joka saattaa olla vaaraksi itselleen tai muille, paljastaa tarkoituksellisesti tai vahingossa vihjeitä tunteistaan, ajatuksistaan, fantasioistaan, asenteistaan tai aikomuksistaan. Nämä merkit avun tarpeesta on mahdollista havaita ennalta ja niihin tulee reagoida. Erityisesti tilanteissa, joissa henkilö suunnittelee väkivaltaista tekoa, nämä viestit voivat ilmaista viimeisen epätoivoisen avunpyynnön ja toimia vihjeinä tulevasta väkivallanteosta.

Tämän kaltaiset vihjeet tulee saattaa nopeasti poliisin tietoon.

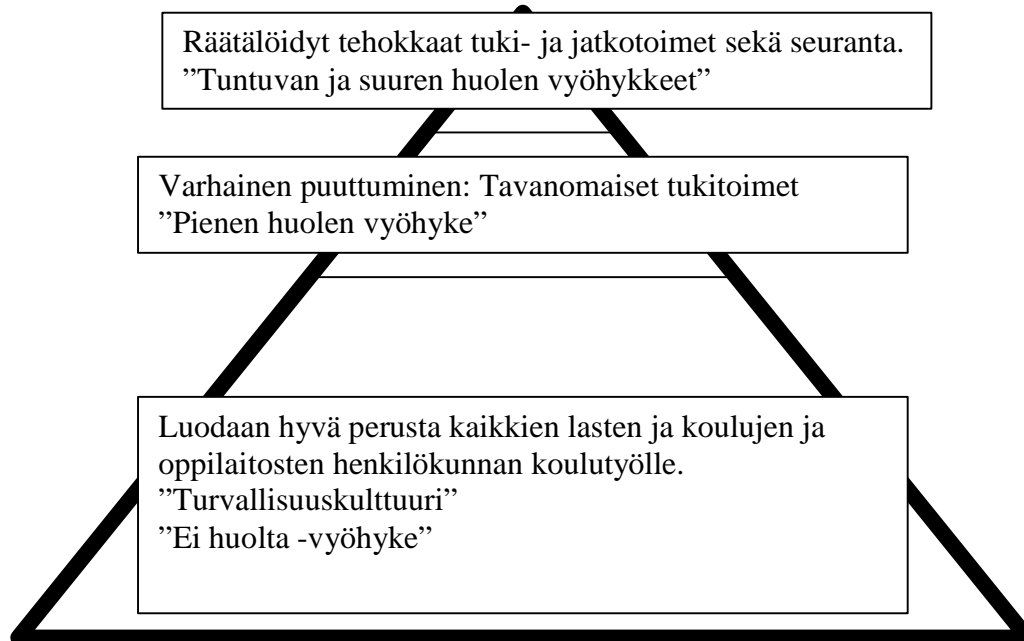
Yhteistyökäytännöistä on sovittava paikallisesti poliisin kanssa ja tiedot niistä on sisällytettävä koulun turvallisuuskansioon.

Aiempien meillä ja muualla tapahtuneiden kouluampumistapausten piirteitä:

- Tekoa on erittäin harvoin edeltänyt ennakoiva uhkaus (koulu-uhkaukset), mutta tekijä on yleensä ilmaissut käytöksellään tai viestinnällään aikeistaan etukäteen.
- Teko on ollut suunniteltu ja sitä on edeltänyt pitkäkestoinen valmistelu. Valmisteluun on liittynyt tekijän aktiivinen toiminta internetissä ja sen keskustelupalstoilla, etenkin sellaisissa keskusteluryhmissä, jotka liittyvät aiempiin koulusurmatapauksiin. Koulusurmien ja niiden suunnittelu- ja valmisteluprosessin aikana ilmenee yleensä tunnistettavia ”vaaran merkkejä” niitä valmistelevalle käytöksessä tai viestinnässä.

- Useiden tekijöiden kohdalla heidän käytöksessään tai toiminnassaan on ollut piirteitä, jotka ovat aiheuttaneet huolestumista tai osoittaneet avuntarpeen. Useilla tekijöillä tiedettiin olleen ongelmia menetysten tai epäonnistumisten käsittelyssä. Useat olivat kärsineet masennuksesta ja yrittäneet jopa itsemurhaa.
- Useat tekijät olivat ennen tekoaan kokeneet joutuneensa tai joutuneet kiusatuiksi, vainotuiksi ja vahingoitetuiksi toisen toimesta.
- Tekijöillä oli ollut pääsy aseisiin ja heillä oli ollut kokemusta ampumisesta ennen tekoa.
- Useissa tapauksissa toiset oppilaat olivat vaikuttaneet jossain määrin tapahtumien syntyyn tai tekijöiden päätökseen toteuttaa tekonsa.
- Tekonsa suunnitelleet tekijät ovat olleet erittäin motivoituneita teon toteuttamiseen.
- Tekijöillä on usein ollut tavoitteena saada kuuluisuutta. Media ja runsas tiedottaminen saattavat aiheuttaa uusia ilkeilyjä uhkauksia tai tekotavan kopiointia välittömästi tapahtuman tai siitä tiedottamisen jälkeen.
- Tekijöillä ei ole ollut yhteisiä tunnistettavia piirteitä.

Turvallisuuskulttuuri sisältää perustavanlaatuisia linjauksia esimerkiksi siitä, sallitaanko kouluissa väkivaltaa vai puututaanko siihen ennalta sovittujen toimintatapojen mukaisesti. Turvallisuuskulttuuri ja sen kautta luotu vankka perusta päivittäiselle turvallisuudelle pitää sisällään kaikki ne turvallisuusratkaisut (rakenteelliset turvallisuusratkaisut, kouluyhteisön ilmapiiri, henkinen hyvinvointi), joilla jokapäiväinen työ kouluissa toteutuu. Alla olevan kuvion mukaan koulun turvallisuuskulttuuri luo perustan turvalliseen oppimisympäristölle.

Kuva 1 Esimerkki kolmiportaisesta lähestymistavasta turvallisuuden rakentamiseen ja väkivallan ennalta ehkäisyyn kouluissa.¹

Tämän perustan lisäksi tarvitaan toimintamalleja niiden tilanteiden varalle, joissa havaitaan varhaisia merkkejä mistä tahansa alkavista ongelmista. Tavoitteena on selvittää ja puuttua ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin ne eivät pääse kehittymään vakavammiksi.

Ongelmiksi voidaan katsoa kaikki ne asiat, jotka vaikuttavat kielteisesti oppilaiden tai henkilökunnan hyvinvointiin ja vähentävät jonkun turvallisuutta.

Koululainsäädännön velvoitteet opetuksen järjestämisestä, turvallisesta opiskeluympäristöstä, väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisystä, koulun järjestyssääntöjen laatimisesta sekä oppilashuollon toteuttamisesta ohjaavat koulun turvallisuuskulttuuria sekä varhaisen tuen ja puuttumisen toimintamallien kehittämistä ja toteuttamista. Toimintamallien suunnittelussa voidaan hyödyntää erilaisia hyväksi koettuja varhaisen puuttumisen toimintatapoja, esimerkiksi huolen vyöhykkeistöä, joka

¹ US department of education:Safeguarding our children. An action guide 2000, 3. Kuvioon lisätty esimerkkinä THL:n tutkijoiden Arnkill ja Erikssonin ”Huolen vyöhykkeet”.

on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkijoiden Tom Arnkilin ja Esa Erikssonin kehittämä työkalu. Huolen vyöhykkeistöä käytetään arvioitaessa työntekijän, tässä tapauksessa esimerkiksi opettajan omaa huolestuneisuutta jonkun oppilaan suhteen. Vyöhykkeistöä ei tule käyttää oppilaiden luokittelamiseen.²

(<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>)

Vaikka kouluun kohdistettu uhkailu olisi tehty pilailumielessä, varsinaisten rikosseuraamusten lisäksi tulee selvittää, tarvitseeko kyseinen oppilas tukitoimia. Kyse voi olla myös oppilaan hätähuudosta. Ilkivaltaistakaan uhkausta ei tule katsoa tämän vuoksi läpi sormien. Koulujen tulee reagoida kaikkiin oppilaisiin, jotka tekevät uhkauksia. Uhkaus on oire jostakin seikasta tai ongelmasta, joka saattaa edellyttää tehostettuja jatko- tai tukitoimia.

Varhainen puuttuminen on tässäkin osa ennalta ehkäisyä, jossa suurin osa koulun turvallisuuteen liittyvistä ongelmista voidaan ratkaista jopa ilman viranomaisten interventioita. Poliisille tulee ilmoittaa fyysisestä väkivallasta, jossa oppilaalle on syntynyt vammoja tai joka on ”pienä tönimistä” vakavampaa. Tästä linjauksesta koulujen tulee ilmoittaa etukäteen oppilaiden vanhemmille.

Aivan kaikkien osalta varhainen puuttuminen ja siinä käytetyt tukimenetelmät eivät tehoa tai keinot eivät ole riittäviä. Näitä oppilaita varten tulee suunnitella tehokkaat interventiotavat, joihin liittyy jatkoseuranta. Mikäli varhaisen puuttumisen keinot eivät riitä, toteutetaan tehostettuja tuki- ja jatkotoimia näille oppilaille. Nämä toimenpiteet tulee räätälöidä aina yksilöllisesti oppilaille ja ne edellyttävät moniammatillista tiivistä yhteistyötä. Mikäli oppilaan ongelma liittyy väkivaltaan tai uhkauksiin, tulisi asiassa konsultoida poliisia tai kutsua tämä asiaa käsittelevään ryhmään mukaan.

²Asiasta keskusteltu 8.1.2010 Esa Erikssonin kanssa

4 Turvallisuuden edistäminen ja vaaratilanteisiin varautuminen

Turvallisuussuunnittelu ja koulun turvallisuuskansio

Koulut ovat velvollisia laatimaan useita turvallisuutta koskevia suunnitelmia. Keskeisimmät suunnitteluelvoitteet tulevat pelastuslaista, työturvallisuuslaista ja koululainsäädännöstä. Eri lakien ja niissä edellytettyjen suunnitelmien tavoitteet ja niiden kattamat asiat poikkeavat toisistaan, mutta liittyvät usein kiinteästi toisiinsa ja kattavat osittain täysin samoja asioita. Suunnitelmien sovittaminen yhteen on käytännön suunnittelutyössä koettu hankalaksi. Esiin on noussut tarve yhtenäistää suunnittelun ohjeistusta ja terminologiaa. Työryhmä esittääkin, että lainsäädäntöä ja muita normeja sekä suunnitteluohjeita kehitettäessä pyrittäisiin mahdollisuuksien mukaan yhtenäistämään terminologiaa ja edistämään suunnitelmien yhteen sovittamista.

Turvallisuuden edistämiseen tähtäävien tavoitteiden toteuttamisesta vastaa opetuksen tai koulutuksen järjestäjä. Käytännössä vastuu on delegoitu koulun toiminnasta vastaavalle rehtorille. Rehtorin tehtävänä on välittää tieto turvallisuuteen liittyvistä epäkohdista ja tarvittavista muutoksista opetuksen järjestäjälle. Tämän vastuulla on se, että kouluun on nimetty turvallisuusorganisaatio ja laadittu lainsäädännön edellyttämät turvallisuutta koskevat suunnitelmat. Koulun turvallisuusorganisaatio kuvataan pelastussuunnitelmassa.

Onnettomuuksiin tai turvallisuusuhkiin varautumista tuetaan perehdyttämällä oppilaat ja henkilökunta turvallisuuden alaan kuuluviin suunnitelmiin, valmentamalla heitä kohtaamaan äkillisiä uhka- ja vaaratilanteita ja toimimaan oikein esimerkiksi tulipaloissa ja tapaturmissa sekä muissa vastaavissa tilanteissa. Harjoiteltaessa näitä tilanteita varten opitaan tunnistamaan herkemmin myös mahdollisia turvallisuusuhkia. Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat ovat äärimmäisen harvinaisia tapahtumia, joissa toimimista ei voida eikä ole syytäkään sellaisenaan harjoitella, mutta ne on otettava huomioon riskiarviossa ja toimintaohjeissa. Poistumis- ja sisälle suojautumisen harjoittelu on välttämätön varautumisen keino myös muita uhka- ja vaaratilanteita kuin onnettomuustilanteita silmällä pitäen.

Tavoitteiden ja suunnitteluelvoitteiden kattavuuden eroista ja lainsäädännön kehittämisen vaatimasta ajasta johtuen on todennäköistä, että kouluissa ja muissa vastaavissa erityiskohteissa on jatkossakin laadittava useita suunnitelmia, jotka yhdessä kattavat turvallisuusasiat kokonaisuudessaan.

Yhteen sovittamisen ja suunnitelmien käytettävyyden edistämiseksi työryhmä esittää, että kouluissa koottaisiin erityinen **koulun turvallisuuskansio**, josta mahdollisimman

helposti ja kattavasti löytyisivät ohjeet toiminnasta erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa. Turvallisuuskansiota käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Pelastussuunnitelma

Kouluissa ja oppilaitoksissa tulee olla pelastuslain edellyttämä **pelastussuunnitelma**. Se on pidettävä ajan tasalla ja siitä on tiedotettava tarvittavalla tavalla koulun koko henkilökunnalle ja muille, joiden on osallistuttava pelastussuunnitelman toimeenpanoon.

Pelastuslain mukaan rakennuksen omistaja ja haltija ovat velvollisia ehkäisemään vaaratilanteita ja ryhtymään sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät. Pelastuslain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa edellytetään pelastussuunnitelman laatimista erikseen määriteltyihin kohteisiin. Asetus edellyttää pelastussuunnitelman laatimista kouluihin, joiden pinta-ala on yli 500 m² tai joissa samanaikaisesti oleskelee vähintään 30 henkilöä.

Pelastussuunnitelman sisällöstä säädetään pelastuslain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa. Suunnitelmassa on selvitettävä:

- 1) ennakoitavat vaaratilanteet ja niiden vaikutukset
- 2) toimenpiteet vaaratilanteiden ehkäisemiseksi
- 3) poistumis- ja suojautumismahdollisuudet sekä sammutus- ja pelastustehtävien järjestelyt
- 4) turvallisuushenkilöstö, sen varaaminen ja kouluttaminen sekä muun henkilöstön tai asukkaiden perehdyttäminen suunnitelmaan
- 5) tarvittava materiaali, kuten alkusammutus-, pelastus- ja raivauskalusto, henkilösuojaimet ja ensiaputarvikkeet, sen mukaan kuin ennakoitujen vaaratilanteiden perusteella on tarpeen
- 6) ohjeet kohdan 1 mukaisesti ennakoituja onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteita varten
- 7) miten suunnitelmaan sisältyvät tiedot saatetaan asianomaisten tietoon

Moniin koulurakennuksiin liittyy myös muita omalta osaltaan riskejä lisääviä toimintoja, esimerkiksi päiväkotia, nuorisotiloja sekä urheilu- tai muita kokoontumistiloja aamu- ja iltakäyttöineen. Koulutilojen ulkopuolinen käyttö (ilta- ja viikonloppukäyttö) on yleistä, koska koulurakennukset halutaan aktiiviseen käyttöön aamusta iltaan kunnan toiminta- ja kulttuurikeskuksina. Tällöin koulurakennuksissa ei

välttämättä aina ole tilat tuntevaa, vakituista henkilökuntaa paikalla. Rakennuksen käyttäjämäärän kasvaessa lisääntyvät yleensä myös riskit ja niiden hallinta vaikeutuu.

Pelastussuunnittelussa on luotava käytännöt ja ohjeistukset, joiden nojalla myös tilapäinen henkilöstö ja ulkopuoliset käyttäjät tuntevat koulun turvaohjeet ja osaavat toimia tarkoituksenmukaisesti uhka- ja vaaratilanteissa. Henkilöstön tulee hallita turvallisuustiedon sekä ensiavun perustaidot.

Pelastussuunnitelmien laadintaa varten on olemassa ohjeita, oppaita ja suunnitelmapohjia. Suunnitelmien laadintaan saa tukea ja ohjeita paikallisilta pelastusviranomaisilta. Suunnitelma on aina laadittava ottaen huomioon kohteen toimintaympäristö. **Pelastussuunnitelmassa on otettava huomioon myös uudet uhat ohjeistamalla toiminta uhkatilanteissa sekä akuuteissa vaaratilanteissa.**

Pelastussuunnitelmassa tulee ohjeistaa, miten vaarassa olevat voivat viestiä tilanteestaan ja minne tai kenelle. Sisälle suojautumisesta tulee sopia erityinen merkki tai menetelmä erotukseksi rakennuksesta poistumisesta.

Poliisi on laatinut kouluja varten ohjeet uhka-arvion tekemiseen sekä toiminnasta uhka- ja vaaratilanteissa. Ohjeet on tarkoitettu koulujen turvallisuusjohdon käyttöön ja ne eivät ole julkisia. Ohjeiden tarkoituksena on muun muassa auttaa turvallisuustilanteiden hahmottamista kouluissa, luoda toimintamalleja poikkeuksellisten tilanteiden varalle, helpottaa tilanteen tunnistamista sekä auttaa uhka-arvion tekemisessä. Koulu saa nämä ohjeet käyttöönsä ohjauksen kera paikalliselta poliisilta.

Pelastussuunnitelma on osa **koulun turvallisuuskansiota (katso luku 5)**.

Työturvallisuuslain edellyttämät suunnitelmat ja toimenpiteet

Työnantaja on tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan on jatkuvasti tarkkailtava työympäristöä, työyhteisön tilaa ja työtapojen turvallisuutta. Turvallisuuden ja terveellisyysedistämiseksi työnantajalla on oltava **työsuojelun toimintaohjelma**, joka kattaa työolosuhteiden kehittämistarpeet ja työympäristöön liittyvien tekijöiden vaikutukset. Laki edellyttää myös järjestelmällistä työn vaarojen selvittämistä ja riskien arviointia. Työnantajan ja työntekijöiden on yhteistoiminnassa ylläpidettävä ja parannettava työturvallisuutta työpaikalla.

Työn vaarojen selvittämisessä ja riskien arvioinnissa on otettava huomioon myös oppilaiden työ koulutuksen yhteydessä. Tällä tarkoitetaan laajasti koulutusmuodosta riippumatta erilaista harjoitustyötä ja työhön rinnastettavaa käytännön opetusta, työssäoppimisjaksoja ja työharjoittelua sekä käytännön työelämään tutustumista ja osallistumista. Oppituntien teoriaopetus ei kuulu lain soveltamisalaan. Kansalais- ja työväenopistossa ja muilla harrastustoiminnaksi katsottavilla vapaa-ajan kursseilla ei toimintaa voida pääsääntöisesti pitää lain tarkoittamana opiskelijan työnä.

Yleissivistävässä koulutuksessa harjoitustöitä tehdään mm. käsityön, luonnontieteiden, kotitalouden ja kuvaamataidon opetuksessa sekä mahdollisissa valinnaisaineissa ja ammatillisessa koulutuksessa ammatillisten aineiden työnopetuksessa.

Koulun sekä työ- tai harjoittelupaikan työnantajien velvoitteisiin sovelletaan työturvallisuuslain vuokratyösäädöksiä. Työpaikan työnantaja vastaa opiskelijoiden työturvallisuudesta työssäoppimis- tai harjoitusjaksojen aikana. Koulun rehtorin ja opettajien on varmistettava, että opiskelijalla on riittävä ammattitaito, kokemus ja sopivuus suoritettavaan työhön.

Jos työhön liittyy ilmeinen väkivallan uhka, on työolosuhteet järjestettävä siten, että väkivallan uhkatilanteet ehkäistään ennakolta. Työpaikalla on laadittava menettelytapaohjeet sekä varmistettava turvallisuusjärjestelyt ja mahdollisuus avun hälyttämiseen.

Työnantajan on ryhdyttävä toimenpiteisiin saatuaan tietää, että työssä esiintyy työntekijään kohdistuvaa haittaa hänen terveydelleen tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua. Häirintää voi myös tapahtua asiakkaan, kuten oppilaan tai tämän huoltajan taholta. Vaikka työturvallisuuslain säännökset eivät sinällään sovellu tällaiseen häirintään, työnantajan tulee tällöinkin pyrkiä selvittämään tilanteita ja antaa työntekijöille tukea ja ohjausta niistä selviämiseksi.

Työturvallisuuslain tarkoittamalla yhteisellä työpaikalla on yksi pääasiallista määräysvaltaa käyttävä työnantaja ja sen lisäksi siellä työskentelee muiden työnantajien työntekijöitä. Kouluissa näitä voivat olla mm. ruokahuolto-, siivous- ja kiinteistöjen ylläpitotehtävissä toimivat työntekijät. Eri työnantajien toiminta voi vaikuttaa toisten työntekijöiden terveyteen ja turvallisuuteen. Tämän vuoksi kaikkien työnantajien on riittävällä yhteistoiminnalla ja tiedottamisella huolehdittava yhdessä turvallisuudesta. Tällaisia asioita ovat muun muassa tarpeelliset tiedot ja ohjeet työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä menettelytapaohjeista sekä palontorjunnan, ensiavun ja evakuoinnin toimenpiteistä.

Työturvallisuuslain tarkoittama työsuojelun toimintaohjelma ja selvitys vaarojen tunnistamisesta ja riskien arvioinnista on osa **koulun turvallisuuskansiota (katso luku 5)**.

Koululainsäädännön edellyttämät suunnitelmat

Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä *suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä* sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Lähtökohtana on oppilaiden ja koulun henkilökunnan turvallisuuden takaaminen kaikissa tilanteissa.

Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu kasvatuksen tukeminen. Opetuksen järjestäjän tulee määrätä kodin ja koulun yhteistyön sekä opetussuunnitelman perusteiden mukaisen oppilashuollon järjestämistavasta opetussuunnitelmassa, joka tulee näiltä osin laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilashuoltoa koskevat periaatteet ja tavoitteet eroavat eri kouluasteilla osin toisistaan tavoitteiden laajuuden ja sisältöjen osalta. **Kaikkien kouluasteiden opetussuunnitelmissa tulee olla määriteltynä ja kuvattuna seuraavat opetustoimen oppilashuoltoa koskevat toimintamallit:**

- 1) kouluyhteisön toiminta terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi
- 2) kouluyhteisön yhteistyö ja keskinäinen työn- ja vastuunjako oppilashuollon palveluista vastaavien kanssa
- 3) kouluyhteisön toimintatavat ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi ja hoitamiseksi

Kodin ja koulun yhteistyön kannalta on tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa siitä, miten koulu erilaisissa kriisitilanteissa toimii ja miten tiedottaminen ja yhteistyö hoidetaan. Kriisejä koskevassa toimintamallissa tulee olla kuvattuna myös toimintamalli, jonka mukaan koulu kriisitilanteissa toimii varmistaakseen psykososiaalisen tuen oppilaille ja henkilökunnalle. Psykososiaalinen tuki tulisi käynnistää mahdollisimman nopeasti kriisitilanteissa. Kriisin eri vaiheissa tarvitaan erilaisia toimintatapoja. Siksi on tärkeää, että kriisitilanteisiin varautumisessa on ennalta otettu huomioon myös psykososiaalisen tuen järjestäminen kriisin eri vaiheissa. Toimintamallissa otetaan huomioon koulun sisäiset äkilliset kriisitilanteet, mutta myös toiminta silloin, kun kriisi on tapahtunut muualla kuin omassa koulussa. Tuen suunnittelussa on otettava huomioon se, että tuen tarvetta yleensä ilmenee ajallisesti myös varsinaisen akuutin tilanteen jälkeen ja tuen tarve ja jälkihoito voivat näin ollen kestää pidempään.

Tavoitteena on sekä yksilöllisen että yhteisöllisen tuen avulla taata oppilaille terve ja turvallinen opiskeluympäristö. Perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa tarkennetaan oppilas- tai opiskelijahuoltoa sekä oppimisympäristön turvallisuutta ja kodin ja koulun yhteistyötä koskevia määräyksiä uhka- ja vaaratilanteiden ennaltaehkäisyssä sekä kriisitilanteiden psykososiaalisen tuen ohjeistuksessa. (Katso liitteet 1 ja 2.)

Opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä varten opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä **järjestyssäännöt** tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä. Järjestyssäännöissä ja muissa järjestysmääräyksissä voidaan antaa kouluyhteisön turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä

ja asianmukaisesta käyttäytymisestä. Lisäksi määräyksiä voidaan antaa koulun omaisuuden käsittelystä sekä oleskelusta ja liikkumisesta koulurakennuksissa ja koulun alueella.

Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, työsuojelun toimintaohjelma, järjestyssäännöt ja oppilashuollon turvallisuutta koskevat toimintamallit ovat osa **koulun turvallisuuskansiota (katso luku 5)**.

Koulurakennuksen turvallisuus

Nykyaikainen käsitys koulusta ja oppimisesta asettaa uusia vaatimuksia myös opiskeluympäristölle, koulujen tilasuunnittelulle ja rakennusten kunnossapidolle. Perinteiset luokkahuoneet, joissa työskennellään opettajan johdolla, eivät tulevaisuudessa ole koulun keskeisimpiä tiloja. Avoin opiskeluympäristö korvannee perinteisen luokkahuoneen ja sähköisten oppimisolustojen ja -ympäristöjen käyttö lisääntyy. Opetuksen avoimuuden, joustavuuden ja läpinäkyvyyden ilmeneminen myös koulurakennusten tilankäytössä tukee oppimista, mutta tästä seuraa väistämättä toiminnallisia riskejä, joita on pyrittävä poistamaan tai hallitsemaan. Tällaisia riskejä ovat esimerkiksi henkilöiden vapaa liikkuminen koulurakennuksessa ja tilojen avoimuuden aiheuttama vahingon aiheuttaminen. Motivoitunut tekijä, otollinen tilanne ja puutteellinen valvonta saavat aikaan olosuhteet vahingontekoon tai jopa rikokseen.

Rakennusten rakenteellisella ja mekaanisella suojauksella on ennaltaehkäisevä vaikutus. Turvajärjestelmät ehkäisevät ilkivaltaa, varkauksia ja väkivaltaa koulussa ja sen alueella. Parhaimmillaan ne lisäävät oppilaiden ja henkilökunnan henkistä ja fyysistä turvallisuutta. Niiden avulla voidaan estää vaarojen selvittämisessä ja arvioinnissa sekä pelastussuunnittelussa ilmenneiden riskien ja uhkien toteutumista sekä onnistua vaara- ja uhkatilanteiden ehkäisyssä.

Henkilövahinkojen minimoimisen tavoite on otettava huomioon koulurakennuksen suunnittelussa (pelastautumistiet ja niiden merkitseminen, lasisten ikkunoiden, seinien ja ovien peittäminen, palovaroittimet tai –ilmoittimet, sprinklerit), koulun sisäisessä hälytysjärjestelmässä (kuulutusjärjestelmän kaksisuuntaisuus ja muunneltavuus, varoitussäät) sekä pelastajien työn onnistumisen varmistamisessa (kiinteistötietojen laatikko, käytävien merkitseminen).

Koulun rakennusteknisten turvallisuusratkaisujen tulee aina perustua paikalliseen riskikartoitukseen ja riskien arviointiin ja ne ovat koulukohtaisia. Keskeiset rakennustekniset turvallisuusratkaisut kuvataan **koulun turvallisuuskansiossa**. Työryhmä esittää tässä raportissa suosituksia koulurakennusten turvallisuuden parantamisesta.

Viestintä ja tiedottaminen

Viestinnällä ja tiedotuksella on nykyaikaisessa yhteiskunnassa suuri merkitys. Tiedottamisvastuut kouluissa on syytä ennalta suunnitella niin, että tiedotustarpeen tullessa voidaan tietoja antaa luotettavasti ja oikeilta tahoilta. Suunnittelussa on otettava huomioon sekä sisäinen että ulkoinen tiedottaminen. Erityisesti on annettava ohjeet sellaista tilannetta varten, jossa koulussa tai sen ympäristössä tapahtuu jotakin sellaista poikkeavaa, mikä vaikuttaa henkilökuntaan, oppilaisiin tai väestöön taikka muusta syystä ylittää median uutiskynnyksen. Tiedottamista suunniteltaessa on otettava huomioon niin ennakoiva, tilannekohtainen kuin jälkikäteenkin tiedottaminen.

Koulut voivat varautua tiedottamiseen laatimalla valmiita tiedotuspohjia. Tällaisia ovat muun muassa malli lehdistökutsulle, malli verkkosivujen pohjaksi sekä malli huoltajille lähetettävästä tiedotteesta. Kouluilla tulee olla nopea tiedotuskanava huoltajille. Huoltajille on myös ilmoitettava, mistä he voivat saada tietoa erityistilanteissa. Tiedotuspohjat sekä tiedotusvastuut kuvataan koulun turvallisuuskansiossa. Esimerkkejä tiedotuspohjista ja tiedotuskäytännöistä löytyy Suomen Kuntaliiton julkaisusta **Opas kunnan viestintään kriisi- ja erityistilanteissa**.

Viestintä ja tiedotus on erotettava toisistaan. Viestintä on tilanteen kestäessä eri osapuolten sisäistä ja osapuolten välistä kommunikointia (suullista tai viestivälineiden kautta). Se ei useinkaan, etenkin poliisijohtoisissa tapahtumissa, ole julkisuuteen tarkoitettua eikä kohteen sisälläkään muille kuin tietyille henkilöille tarkoitettua (esimerkiksi turvallisuusorganisaatioon kuuluvat henkilöt). Poliisijohtoisessa tilanteessa - esimerkiksi uhkauksessa - poliisin ja koulussa tilannetta hoitavien henkilöiden välinen viestintä ei kuulu muille opettajille, oppilaille tai oppilaiden huoltajille. Tämä on yksi keskeinen asia tilanteen hallinnassa.

Tiedottamisella tarkoitetaan tiedottamista eri osapuolille eri tilanteissa. Kouluissa tämä tarkoittaa omaa henkilöstöä, samassa kiinteistössä toimijoita, oppilaita ja oppilaiden vanhempia tai huoltajia sekä tarvittaessa lähialueen muita toimijoita sekä mediaa.

Koulussa tiedottamisvastuu on yleisesti ottaen rehtorilla, joka muutoinkin vastaa koulun toiminnasta. Tiedottaminen on voitu osoittaa myös jonkun muun henkilön tai työryhmän tehtäväksi, mutta rehtori on silloinkin vastuussa siitä, mitä tietoja koulusta annetaan tiedotusvälineille. Oppilaiden ja työntekijöiden yksityisyydensuojaa ei saa tiedotettaessa loukata.

Viranomaiset tiedottavat omasta toiminnastaan omien ohjeidensa mukaisesti. Epäillystä rikoksesta tiedottamisen oikeus on vain tutkinnanjohtajalla tai hänen valtuuttamallaan henkilöllä.

Uhkaus- ja vaaratilanteessa toimiminen ja sitä edeltävä uhkan arviointi

Kouluampumistapausten myötä on noussut esille toinen kielteinen ja vakava ilmiö: kouluihin kohdistetut uhkaukset. Uhkauksilla horjutetaan koulujen työrauhaa ja sitä kautta koko yhteiskunnan turvallisuuden tunnetta.

Uhkaus voidaan määritellä jonkun henkilön tahallisesti ilmaisemaksi aikomukseksi vahingoittaa jotakuta tai jotain tai käyttää väkivaltaa jotakuta kohtaan. Yhtäältä uhkaus ei välttämättä aiheuta todellista uhka- tai vaaratilannetta ja monet niistä onkin tehty ilkivaltaisesti, mutta toisaalta niitä ei voida luokitella ilkivaltaisiksi ilman uhka-arvion tekemistä.

Uhkauksiin voidaan varautua hyvällä etukäteissuunnittelulla. Koululla on oltava selkeä, poliisin kanssa etukäteen sovittu toimintamalli uhkaustilanteita varten. Toimintamalli ja yhteydenottotavat sovitaan paikallisesti koulun oman poliisiyhdyshenkilön kanssa.

Uhkaus voidaan esittää monin eri tavoin, esimerkiksi internetissä, kirjoituksena koulun seinässä, koulun tiloista löytyvässä lapussa, puhelinsoittona tai huhupuheena kaverille. Useimmat - elleivät kaikki - kouluihin kohdistuvat uhkaukset on tehty ilkivaltatarkoituksessa ja monesti uhkauksen tekijä on koulun oppilas. Kaikkiin uhkaustapauksiin on suhtauduttava vakavasti ja niihin on reagoitava ohjeiden mukaisesti.

Poliisi on laatinut ohjeen koulujen turvallisuusjohdon sekä poliisin avuksi. Ohje tukee suunnittelua sekä antaa konkreettisia ohjeita uhkiin varautumiseen ja niiden arviointiin. Kaikista uhkauksista on ilmoitettava välittömästi poliisille, joka oman ohjeistuksensa mukaisesti arvioi tilanteen vakavuuden ja tarvittavat toimet. Ohje on tarkoitettu ainoastaan koulun turvallisuusjohdon käyttöön eikä ole julkinen. Ohjeet toiminnasta uhkaustilanteissa sisällytetään koulun turvallisuuskansioon.

Koska mediajulkisuudella on todettu olevan vaikutusta uhkausten määrään, tulee tiedottamista harkita aina tapauskohtaisesti. Niissä tapauksissa, joissa koulun turvallisuushenkilöstö on yhdessä poliisin kanssa päätenyt arviossaan siihen, ettei uhkaus aiheuta jatkotoimenpiteitä, tulee pidäytyä tiedottamisesta. Mikäli tilanteessa on mukana yksilöitäviä henkilöitä, tulee koulun tiedottaa asiasta alle 18-vuotiaiden lasten huoltajille. Poliisi laatii kouluille valtakunnalliset ohjeet uhka- ja vaaratilanteiden käsittelemisestä koulujen sisällä ja vanhempien kanssa.

Lukuvuoden alussa koulujen tulisi kertoa oppilaille ja oppilaiden huoltajille koulun saaneen poliisilta ohjeen ilmoittaa kaikista uhkaustilanteista poliisille. Vanhemmille on hyvä kertoa, että uhkaustilanteiden selvittämiseksi poliisi saattaa joutua tarvittaessa kohdistamaan toimenpiteitä tai ottamaan yhteyttä oppilaisiin ja huoltajiin.

Jokelan ja Kauhajoen kaltaisissa tapahtumissa kuten vakavan onnettomuudenkin yhteydessä päätavoitteena on henkilövahinkojen minimointi.

Akuutissa vaaratilanteessa toimitaan ennalta suunniteltujen ja harjoiteltujen toimintamallien mukaan. Toimintavaihtoehtoja on kuvattu poliisin antamassa ohjeessa sekä pelastussuunnitelmassa. Akuutissa tilanteessa koulussa toimitaan poliisin tai pelastusviranomaisten antamien määräysten mukaisesti.

Jälkitoimet vaaratilanteissa

Opetushallituksen määräykset ja ohjeet kriisin hoidosta koulussa sekä kriisin hoitoa koskeva suunnitelma sisällytetään koulun turvallisuuskansioon. Jälkihoitoon kuuluu myös oppilaiden, henkilökunnan ja oppilaiden huoltajien informointi.

Vaaratilanteiden jälkeen tulee sekä oppilaille että henkilökunnalle tarjota mahdollisuus jälkihoitoon. Lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvia ja heillä traumaperäisen häiriökehityksen riski on suurempi kuin aikuisilla. Psykkinen oireilu saattaa näkyä jopa vuosien kuluttua. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä työterveyshuollon tehtävänä on huolehtia tuen tarpeen arvioinnista ja ohjata tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluihin. Toipumista tulee seurata riittävän pitkään ja läheisten on hyvä olla tietoisia oireiden mahdollisuudesta ja siitä, mistä apua saa tarvittaessa.

Koulujen psykososiaalinen tuki ja jälkihoito tulee kytkeä kunnan järjestelmiin. Kunta voi järjestää palvelunsa monella eri tavalla, joten koulun tulee selvittää ne jo ennen kuin mitään tapahtuu. Henkilökunnan jälkihoito järjestetään yleensä työterveyshuollon kautta, mutta oppilaiden jälkihoito kunnallisen järjestelmän mukaisesti. Ohjeet jälkihoidon järjestämisestä sisällytetään koulun turvallisuuskansioon.

5 Koulun turvallisuuskansio

Koska turvallisuutta koskeva suunnitelmakokonaisuus on laaja ja vaatimukset tulevat usean eri hallinnonalan lainsäädännöstä ja normeista, on tarkoituksenmukaista koota ja sovittaa yhteen kaikki turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat. Työryhmä suosittelee, että kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat kootaan **koulun turvallisuuskansioon**. Turvallisuuskansio valmistellaan yhteistyössä opetuksen järjestäjän, sosiaali- ja terveystoimen, poliisin ja pelastustoimen kesken. Kansion tarkoituksena on koota yhteen turvallisuuteen liittyvät ohjeistukset ja toimia perehdytyksen ja koulutuksen välineenä. Kansioon sisällytetään myös paikalliset toimintaohjeet.

Suunnitelmien ja turvallisuuskansion laadintaan ja ylläpitoon on kouluissa varattava riittävästi aikaa ja voimavaroja.

Kansion säilytyksestä sekä käytöstä on laadittava selkeät ohjeet, jotta se on tarvittaessa saatavilla. Kansion sisältö on päivitettävä aina tarpeen mukaan, mutta tarkistettava joka tapauksessa kaikkien sen laatimiseen osallistuneiden tahojen kanssa vähintään kerran vuodessa. Vastuu päivityksestä ja kansion tarkistamisesta on opetuksen järjestäjän, jonka on valvottava tietojen ajanmukaisuutta.

Kansion sisältö saattaa joiltakin osin olla ei julkista ja siksi se on jaettava julkiseen ja ei julkiseen osaan. Julkisen osan on oltava helposti asianomaisten saatavilla.

Koulujen on syytä luoda turvallisuusorganisaatio, jossa on selkeästi jaettu vastuut turvallisuusasioista koulukiinteistöjen kaikkien toimintojen osalta. Organisaatio ja sen tehtävät kuvataan koulun turvallisuuskansiossa. Organisaatioon olisi nimettävä henkilöitä koulun koko henkilöstöstä. Organisaation tarkoitus on toimia jatkuvasti turvallisuuden ylläpitämiseksi ja turvallisuustason parantamiseksi. Akuutissa tilanteessa turvallisuusorganisaation jäsenet ja muut kouluyhteisön jäsenet tekevät heille määrättyjä turvallisuustehtäviä. Koulujen erilaisuudesta johtuen ei ole mahdollista antaa yksityiskohtaisia ohjeita organisaation muodostamisesta, vaan se on suunniteltava ja muodostettava kunkin koulun olosuhteiden ja koon mukaisesti.

Esimerkki turvallisuuskansion sisällöstä:

- yhteystiedot
- toimintaohjeet äkillisiä vaaratilanteita varten
- riskikartoituksen tuloksena syntyvät asiakirjat
- pelastussuunnitelma
- poliisiin laatima pelastussuunnitelmaa täydentävä ohje (ei julkinen)
- suunnitelma perehdyttämisestä sekä harjoitusten ja koulutustapahtumien järjestämisestä
- viestintäsuunnitelma
- oppilashuollon suunnitelma ja sen sisältämä kriisisuunnitelma
- koulun järjestyssäännöt
- koulukiusaamisen ehkäisy-suunnitelma
- työsuojelun toimintaohjelma

6 Koulun turvallisuutta lisäävä koulutus ja perehdytys

Koulutuksella on suuri merkitys turvallisuuden ylläpidon kannalta. Turvallisuussuunnittelun osana on luotava menettelyt, joiden mukaan suunnitelmiin kirjatut järjestelyt ja ohjeet saatetaan asianomaisten tietoon. Kouluissa on järjestettävä turvallisuuteen liittyvää koulutusta ja harjoituksia riittävästi. Koulutuksessa tulee ottaa huomioon kaikki turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat ja ohjeistukset. Koulutuksen tulee suuntautua koulun koko henkilökunnalle. Näissä yhteyksissä tulee myös harjoitella sitä, miten tiedonvälitys ja yhteistyö eri yhteistyökumppaneiden kanssa tapahtuu ja löytyvätkö huoltajien ja eri yhteistoimintatahojen yhteystiedot.

Harjoituksia tulee järjestää kaikille koulussa toimiville. Paikalliset turvallisuusviranomaiset antavat tukea harjoitusten suunnitteluun sekä osallistuvat tarvittaessa niiden järjestämiseen.

Opettajankoulutuksessa ei työryhmän havaintojen mukaan perehdytä riittävästi koulujen turvallisuuteen ja toimintaan vaara- ja uhkatilanteissa. Koulutuksessa ei myöskään käsitellä riittävästi oppilaan/opiskelijan tukemiseen, oppilashuoltoon ja moniammatilliseen yhteistyöhön liittyviä aihepiirejä tai ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyviä toimintamalleja. Työryhmän näkemyksen mukaan näiden asioiden huomioon ottamista tulee lisätä sekä opettajien peruskoulutuksessa että täydennyskoulutuksessa.

Opetushallitus, poliisi ja pelastustoimi ovat aloittaneet valtakunnallisen koulutuksen, jossa koulujen turvallisuusjohtoa ja muuta henkilöstöä koulutetaan tunnistamaan vaaratilanteita sekä toimimaan niissä. Koulutuksen yhteydessä jaetaan poliisin laatima ohje vaara- ja uhkatilanteissa toimimisesta, sekä perehdytään sen sisältöön. Tätä koulutusta on syytä jatkaa ja laajentaa.

Koulun turvallisuuskansioon sisällytetään suunnitelma perehdytyksestä sekä harjoitusten ja koulutustapahtumien järjestämisestä.

Oppilaiden turvallisuuskoulutus

Työryhmä pitää tärkeänä yleisten turvallisuustaitojen edistämistä ja sitä koskevan koulutuksen kehittämistä. Asiaa selvittää parhaillaan sisäisen turvallisuuden ohjelman pohjalta asetettu työryhmä.

7 Työryhmän toimenpide-ehdotukset

Ohjeet oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat

Pelastussuunnitelmien täydentäminen Poliisi on laatinut ohjeen koulujen turvallisuusjohdon sekä poliisiin avuksi uhka-arvion tekemiseen sekä toiminnasta uhka- ja vaaratilanteissa. Ohjeet on tarkoitettu koulujen turvallisuusjohdon käyttöön ja ne eivät ole julkisia. Ohjeiden tarkoituksena on muun muassa auttaa turvallisuustilanteiden hahmottamista kouluissa, luoda toimintamalleja poikkeuksellisten tilanteiden varalle, helpottaa tilanteen tunnistamista sekä auttaa uhka-arvion tekemisessä. Koulu saa nämä ohjeet käyttöönsä ohjauksen kera paikalliselta poliisilta. Lisäksi on ohjeistettava eri tilanteissa käytettävät kuulutukset, merkkiäänät ja muut varoittamiseen liittyvät menetelmät. Poliisi ja pelastustoimi yhteistyössä koulujen kanssa tarkistavat paikallisesti koulujen pelastussuunnitelmat ottaen uudet uhat huomioon. Koulut velvoitetaan saattamaan pelastussuunnitelmat ajan tasalle uusien ohjeiden mukaisesti.

Turvallisuuskansio Kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat kootaan koulun turvallisuuskansioon. Kansion sisältö rakentuu eri lainsäädännöissä ja normeissa edellytettyjen ja yleensä jo olemassa olevien suunnitelmien turvallisuuteen liittyvistä osioista. Koulujen turvallisuusoppaassa voisi olla malleja ja esimerkkejä turvallisuuskansioon sisällytettävistä suunnitelmien osien esittämistavasta.

Koulujen turvallisuusopas Työryhmä ehdottaa opetusministeriölle, että opetuksen ja koulutuksen järjestäjille ja niiden alaiselle henkilöstölle laaditaan turvallisuusopas, jossa annetaan käytännön ohjeita koulujen riskien arviointia ja turvallisuussuunnittelua varten (oppaan valmistelussa OPM, SM, STM, YM, OPH, poliisi ja pelastustoimi sekä muut tarvittavat asiantuntijaorganisaatiot).

Korkeakoulujen turvallisuushanke Opetusministeriön ja Opetushallituksen tulee oppilaitoksia ohjeistaessaan hyödyntää korkeakoulujen turvallisuushankkeessa tuotettavaa suunnittelukäsikirjaa soveltuvin osin.

Ohjeet oppilaitoksille, poliisille ja pelastusviranomaisille toiminnasta oppilaitoksiin kohdistuvissa uhkaustilanteissa

Viranomaisten yhteistyön tiivistäminen Poliisi ja pelastustoimi ovat nimenneet kouluille yhteyshenkilöt, joiden tehtävänä on toimia edustajana koulun turvaryhmässä ja osallistua sen toimintaan oman alansa asiantuntemusta edellyttävissä asioissa. Lisäksi tehtävänä olisi opastaa ja tukea koulun turvallisuusjohtoa turvallisuussuunnittelussa. Opetushallituksen tulee ohjeistaa kouluja turvallisuusviranomaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Opetushallitus on joulukuussa 2009 ohjeistanut koulutuksen järjestäjiä

siitä, että koulut ja oppilaitokset olisivat aktiivisesti yhteydessä alueensa pelastuslaitokseen yhteyshenkilön nimeämiseksi. Ohjeessa korostetaan pelastustoimen, poliisin ja kunnan opetustoimen yhteistyön jatkuvuuden tärkeyttä.

Oppilaitosten turvallisuustilanteen ja sitä koskevien kehittämistoimien seurantaan varten opetusministeriö asettaa viranomaisista ja tarvittavista asiantuntijaorganisaatioista koostuvan valtakunnallisen seurantaryhmän, jossa ovat edustettuina poliisi, pelastustoimi ja opetushallinto. Ryhmä raportoi ja tekee ehdotuksia asianomaisille viranomaisille sekä sisäisen turvallisuuden ministeriryhmälle. Seurantaryhmä pidetään ajan tasalla oppilaitosten turvallisuuteen kohdistuneista vaaratilanteista. Ryhmä kerää tietoa turvallisuutta parantavista kehittämistoimista ja antaa suosituksia hyvien käytäntöjen levittämisestä oppilaitoksiin.

Poliisi on antanut sisäisen ohjeen toiminnasta vaara- ja uhkatilanteissa. Pelastustoimi toimii tilanteissa poliisin ohjeistuksen mukaan. Poliisin ja pelastustoimen yhteistyötä tulee edelleen kehittää sekä valtakunnallisesti että paikallisesti turvallisuussuunnittelun edistämiseksi ja säännöllisen yhteistyön vakiinnuttamiseksi.

Ohjeet oppilaitoksille uhkaustilanteiden käsittelystä oppilaitoksen sisällä ja huoltajien kanssa

Kodin ja koulun yhteistyö Huoltajille on lukuvuoden alussa tiedotettava pääperiaatteet koulun käytännöistä vaara- ja uhkatilanteissa.

Suunnitelma näiden ohjeiden jalkauttamisesta ja niihin liittyvästä koulutuksesta

Koulutus ja harjoitukset Opetushallinnon sekä poliisin ja pelastustoimen yhteistyönä toteutettua ”Oppilaitosten turvallisuuden edistäminen ja kriisitilanteisiin varautuminen kouluissa ja oppilaitoksissa” -koulutuskokonaisuutta jatketaan ja laajennetaan.

Koulujen henkilöstö tulee perehdyttää uusiin uhkiin. Suunnitelmien toimivuutta tulee harjoitella säännöllisesti sisäisillä harjoituksilla. Näissä yhteyksissä tulee myös harjoitella sitä, miten tiedonvälitys ja yhteistyö toteutetaan ja tarkistaa, ovatko huoltajien ja yhteistyötahojen yhteystiedot käytettävissä ja ajan tasalla. Oppilashuollon moniammatillisessa yhteistyössä tarkistetaan myös psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon ohjeistusten ajankäyttö. Lisäksi suositellaan harjoitusten järjestämistä yhdessä pelastustoimen ja poliisin kanssa.

Opettajien ja muun henkilökunnan koulutus Opettajien peruskoulutuksessa tulee olla riittävästi turvallisuutta koskevaa ja niin sanottua varhaista puuttumista koskevaa koulutusta. Valtion rahoittaman opetushenkilöstön täydennyskoulutuksen yhtenä osana tulee edelleen olla oppilaitosten turvallisuuteen liittyvää tarjontaa. Opetushallinto, poliisi ja pelastustoimi jatkavat yhteistyötään täydennyskoulutuksen suunnittelussa,

toteutuksessa ja sisältöjen kehittämisessä. Vastaavaa koulutusta tulee olla tarjolla myös oppilaitosten muulle henkilökunnalle.

Muita ehdotuksia

Lainsäädäntö ja normit Huolimatta siitä, että turvallisuutta koskevia säädöksiä on useissa eri laeissa, lainsäädännön uudistamisen yhteydessä sekä normien ja ohjeiden laadinnassa tulee pyrkiä yhdenmukaistamaan termejä, selkiyttämään käsitteitä sekä edistämään eri laeissa edellytettyjen suunnitelmien yhteen sovittamista.

Koulurakennuksen rakennustekninen turvallisuus Työryhmä suosittelee koulurakennusten varustamista palovaroitinjärjestelmällä (turvalaitteisto, joka tunnistaessaan tulipalon synnyn antaa automaattisesti ja välittömästi ilmoituksen alkavasta palosta paikallisesti), automaattisella paloilmoittimella (laitteisto, joka antaa automaattisesti ja välittömästi ilmoituksen alkavasta palosta sekä paikallisesti että hätäkeskukseen) tai sprinklerijärjestelmällä (automaattinen vesisammutusjärjestelmä, joka antaa ilmoituksen myös hätäkeskukseen), tallentavalla kameravalvontalaitteistolla sekä kulunvalvontalaitteistolla kullekin koululle tehdyn riskiarvioinnin mukaan. Työryhmä ehdottaa kuulutusjärjestelmän asentamista aina yli 100 oppilaan koulurakennuksiin ja aina kaksi- tai useampikerroksisiin rakennuksiin. Erityiskouluissa järjestelmä suunnitellaan tapauskohtaisesti. Valtion rahoittamissa hankkeissa järjestelmä voitaneen asettaa rahoituksen ehdoksi.

Lisäksi työryhmä suosittelee seuraavia turvallisuuteen liittyviä rakenteellisia parannuksia:

Sisäikkunat

Tilojen sisäovissa ja -seinissä olevien ikkunoiden tulee olla vaaratilanteessa helposti ja nopeasti peitettävissä esimerkiksi kaihtimin tai verhoihin.

Poistumistiet

- Sisälle suojautumisen varmistamiseksi peräkkäin olevien luokkahuoneiden välisiin seiniin voidaan rakentaa ovi, jonka kautta vaaraa voidaan paeta. Ovi voi toimia myös opetustilojen toisena poistumisreitteinä eli varatienä. Poistumisreittien havaittavuutta voidaan tehostaa merkitsemällä ne lattiarajaan asetettavin, pimeässä jälkiheijastavin opastein.
- Rakennusten sisätilat merkitään niin, että henkilökunnalla ja oppilailla on selkeä yhteinen käsitys siitä, missä osassa koulua he ovat ja miten sitä nimitetään. Rakennuksessa liikkumista ja suunnistautumista voidaan helpottaa muun muassa pintojen värityksellä, selkeillä kerrosmerkinnöillä tai muilla merkinnöillä lattioissa ja seinissä. Tiloilla on oltava oven molemmin puolin selkeä nimi tai muu tunniste. Samoja merkintätapoja on noudatettava kiinteistötietolaatikon pohjapiirroksissa ja paikantamiskaavioissa.

- Poistumisen opaskarttoja on oltava sijoiteltuina sisääntulo-oville ja eri kerroksiin.

Kiinteistötietojen laatikko

Kiinteistötietojen laatikossa säilytetään koulurakennuksen pohjapiirustukset tarvittavine merkintöineen poliisi- tai pelastustehtäviä varten.

- Rakennuksen tuulikaappiin tai muualle pääoven läheisyyteen asennetaan lukittava vahvarakenteinen kaappi pelastushenkilöstön ja poliisin käyttöön. Laatikossa tulee olla oleelliset tiedot rakennuksesta ja useita kopioita kiinteistön pohjakuvista laminoituina. Järjestelystä on aina sovittava paikallistasolla viranomaisten kanssa. Laatikko tulee merkitä poliisin ja pelastushenkilöstön tuntemalla merkillä. Laatikko murretaan auki tai avataan mahdollisesti käytössä olevalla avainsäilöjärjestelmän avaimella.
- Paikantamiskaavioiden ja mahdollisen avainsäilöjärjestelmän käyttö tulee suunnitella ja sopia paikallisesti kiinteistön turvallisuushenkilöstön, poliisin ja pelastuslaitoksen kesken.

Asiattomien henkilöiden pääsy kiinteistöön ja siellä liikkuminen estetään lukituksin. Ulko-ovien ja uloskäynneille johtavien tilojen ovien tulee olla hätätilanteessa avattavissa ilman avainta. Palo-osastoivien ovien tulee olla itsestään sulkeutuvia ja salpautuvia. Jos palo-ovi on koettu hankalaksi ja epäkäytännölliseksi, se on syytä varustaa savuilmamaisimella varustetulla ovipumpulla, jolloin ovi voidaan pitää auki kulun ja valvonnan helpottamiseksi.

Yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa selvitetään rakentamismääräysten tarkentamistarpeet ehdotettavien muutosten osalta.

Lähteet:

Pelastuslaki (468/2003)

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (787/2003)

Poliisilaki (493/1995)

Perusopetuslaki (628/1998)

Lukiolaki (629/1998)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)

Työturvallisuuslaki (2002/738)

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)

Maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999)

Suomen rakentamismääräyskokoelma RakMK, osat:

- E1 – Rakennusten paloturvallisuus
- F1 – Liikkumisesteetön rakentaminen
- F2 – Rakennuksen käyttöturvallisuus

Rakennusten paloturvallisuus ja paloturvallisuus korjausrakentamisessa. 2003.

Ympäristöministeriö

Esteetön rakennus ja ympäristö. 2007. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, kalusteet. RT 47-10951. 2009. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, tilasuunnittelu. RT 96-10939. 2008. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulurakennus, yleissuunnittelu. RT 96-10938. 2008. Rakennustieto Oy. Helsinki

Koulutustilojen valaistus. ST 58.16. 2004. Sähkötieto ry

Nuikkinen, Kaisa 2005. Terveellinen ja turvallinen koulurakennus. Opetushallitus.

Helsinki

Perustietoa vammaiset huomioonottavasta sähkösuunnittelusta. ST 21.31. 2002.

Sähkötieto ry

Saarsalmi, Olli (toim.) 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Sosiaali- ja

terveysministeriö ja Stakes (THL). Helsinki

Sisäisen turvallisuuden ohjelma

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä, muistio 5.11.2008

Jokelan koulusurmat 7.11.2007, tutkintalautakunnan raportti

Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton ohjeet

Arnkil, Tom ja Eriksson, Esa 2009. Huolen vyöhykkeistö. Keynote presentation.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki

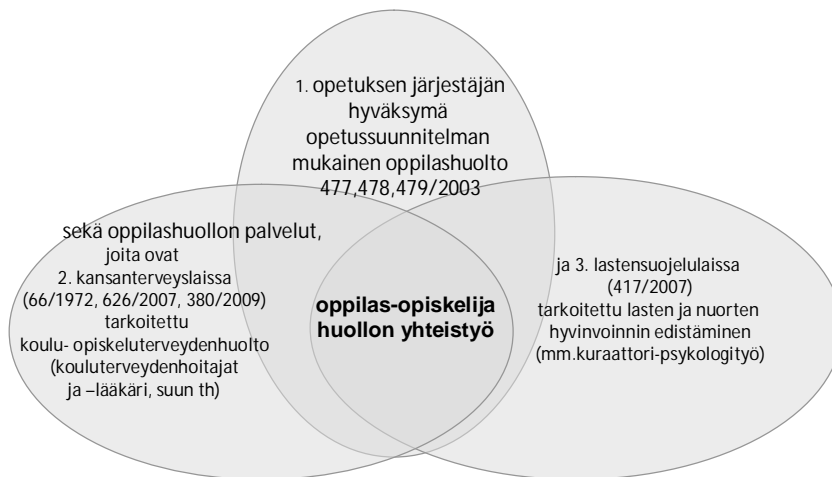
Opas kunnan viestintään kriisi- ja erityistilanteissa, Suomen Kuntaliitto

Liite 1: Oppilashuolto ja psykososiaalinen tuki

Oppilashuolto

Oppilas- ja opiskelijahuollosta säädetään koululaeissa, kansanterveyslaissa ja lastensuojelulaissa. Oppilas- ja opiskelijahuolto on opetustoimen, sosiaalitoimen ja terveystoimen toimintaa, jota toteutetaan moniammatillisena yhteistyönä.

Oppilas-opiskelijahuoltoon sisältyy

Oppilashuollolla / opiskelijahuollolla tarkoitetaan oppilaan / opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. (477,478,479/2003)

Heidi Peltonen 2009

Oppilas- ja opiskelijahuolto opetussuunnitelman perusteissa

Opetushallitus on uudistamassa kaikkien ammatillisten perustutkintojen perusteet sekä maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen ja vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen perusteet. Tarkistetut perusteet koskevat sekä ammatillista peruskoulutusta että näyttötutkintoja. Tavoitteena on, että koulutuksen järjestäjät ja tutkintotoimikunnat voivat ottaa käyttöön perusteiden mukaisesti tarkistetut opetussuunnitelmat viimeistään 1.8.2010 alkavassa koulutuksessa.

Uudistamisprosessin yhteydessä on myös ammatillisen koulutuksen kodin ja oppilaitoksen sekä opiskelijahuollon määräyksiä tarkistettu. Turvallisuuden edistämistä ja kriisitilanteisiin varautumista ohjeistusta on tarkennettu siten, että oppilaitoksella tulee osana opiskelijahuollon kokonaisuutta olla kriisisuunnitelma: ”Koulutuksen

järjestäjällä tulee olla kriisisuunnitelma ja toimintaohjeet myös käyttäytymishäiriöiden, väkivallan, tapaturmien, onnettomuuksien ja kuolemantapauksien varalta. Koulutuksen järjestäjän tulee seurata opiskelijahuollon toteutumista ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin.” (Opetushallitus 2008, 2009.)

Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa noudatetaan kodin ja koulun yhteistyön sekä oppilas- opiskelijahuollon osalta voimassa olevia perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteita (Opetushallitus, määräys 0/011/2004 ja 33/1172003). Perusopetuslain lainsäädäntöön liittyviä muutoksia käsitellään parhaillaan eduskunnassa: HE 109/2009. Hallituksen esitysluonnoksessa on myös oppilashuollon pykälää koskevia muutosehdotuksia, jotka voimaan tullessaan tulevat aiheuttamaan muutoksia myös opetussuunnitelman perusteiden oppilashuoltoon ja kodin ja koulun yhteistyötä koskeviin lukuihin. Tässä yhteydessä on mahdollista tarkistaa ja täydentää myös oppilashuollon turvallisuuden edistämistä ja kriisien psykososiaalista tukea koskevia osioita.

Oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut

Kansanterveislain (626/2007) mukainen koulu- ja opiskeluterveydenhuolto ja lastensuojelulain mukainen kasvatuksen tukeminen ovat oppilas- ja opiskelijahuollon palveluja.

Kouluterveydenhuolto on kansanterveislain nojalla kunnan terveydenhuollon vastuulle kuuluvaa toimintaa. Kunnalla on myös velvollisuus järjestää alueellaan sijaitsevien oppilaitosten opiskelijoille heidän kotipaikastaan riippumatta opiskeluterveydenhuoltoa.

Kansanterveislain muuttamista koskevassa laissa (626/2007) käsite opiskelijaterveydenhuolto muuttui opiskeluterveydenhuolloksi. Sillä tarkoitetaan toisen asteen oppilaitosten, lukioiden ja korkeakoulujen opiskeluterveydenhuoltoa. Kansanterveislakiin on myös lisätty aiempaa yksityiskohtaisemmat säännökset opiskeluterveydenhuollon tavoitteista, sisällöstä, seurannasta ja arvioinnista.

Kansanterveislain muuttamista koskevan lain (626/2007) mukaan kouluterveydenhuolto kuuluu osaltaan perusopetuslain (628/1998) 31 a §:n 2 momentin mukaisesti oppilashuollon palveluihin. Opiskelijan hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden edistäminen ja ylläpitäminen sekä sen edellytyksiä lisäävä toiminta ovat osa lukiolain (629/1998) 29 a §:n mukaista sekä ammatillista koulutusta koskevan lain (630/2003) 37 a §:n mukaista opiskelijahuoltoa. Kunnan kansanterveystyöstä vastaavan viranomaisen tulee osallistua perusopetuslain 15 §:n ja lukiolain 11 §:n mukaisen opetussuunnitelman laatimiseen siltä osin kuin se koskee oppilas- tai opiskelijahuoltoa sekä koulun tai oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä.

Kansanterveislain 14 § 6 momentin mukaan opiskeluterveydenhuoltoon luetaan opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden edistäminen, opiskelijoiden

terveyden ja opiskelukyvyn edistäminen, terveyden- ja sairaanhoitopalvelujen, mielenterveyspalvelut ja suun terveydenhuolto mukaan lukien, järjestäminen opiskelijoille, sekä omalta osaltaan koko opiskeluyhteisön hyvinvoinnin varmistaminen.

Opiskeluterveydenhuollon tarkemmasta sisällöstä säädetään valtioneuvoston asetuksella neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (380/2009). Asetus tuli voimaan 1.7.2009 kuitenkin siten, että määräaikaisia terveystarkastuksia koskevat pykälät tulevat voimaan 1.1.2011.

Kansanterveyslaki (66/1972) velvoittaa koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa valvomaan ja edistämään koulu yhteisön ja opiskelu ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta. Asetuksen koulu yhteisön ja opiskelu ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta koskevan 12 §:n mukaan ”oppilaan ja opiskelijan terveyden edistämiseksi on koulu yhteisön ja opiskelu ympäristön terveellisyys ja turvallisuus on tarkastettava joka kolmas vuosi”.

Kouluterveydenhuolto osallistuu koulussa esiintyvien vaarojen (ml. tapaturmat) ja haittojen arviointiin ja yhteisten toimintasuunnitelmien valmisteluun. Nämä toimintasuunnitelmat koskevat muun muassa tapaturmien ja päihteidenkäytön ehkäisyä, kriisi-, väkivalta- ja kiusaamistilanteita sekä muita erityistilanteita osana oppilashuollon suunnitelmaa.

Kouluterveydenhuollon henkilöstö tekee myös yhteistyötä koulun muun henkilöstön kanssa, kun koulut ja oppilaitokset valmistelevat turvallisuuden edistämisen ja kriisitilanteisiin varautumisen suunnitelmia ja toimintamalleja. Koulun oppilashuollossa erityisesti äkillisiin kriisitilanteisiin ja psykososiaaliseen tukeen liittyvä yhteistyö on osa koulun pelastussuunnitelman ja oppilashuollon suunnitelman kokonaisuutta. Yhteistyö laajentuu poliisin ja pelastustoimen kanssa tehtävään yhteistyöhön silloin, kun kehitetään ja harjoitellaan yhteisiä pelastus- ja muihin kriisitilanteisiin liittyviä toimintamalleja ja valmiuksia.

Kouluterveydenhuollon rooli muun muassa kunnan muiden terveydenhuollossa kriisityöstä vastaavien tahojen kanssa on tärkeää tilanteissa, joissa koulujen omat voimavarat eivät riitä. (STM 2004b).

Toimintamallien systemaattinen tarkistaminen ja päivitys on tärkeä osa turvallisuuden edistämistä. Vuosittain ja aina oleellisten toimintaympäristöön liittyvien muutosten yhteydessä on syytä tarkistaa kaikki koulun turvallisuutta koskevat ohjeet ja toimintamallit sekä oppilashuollon yhteistyöhön liittyvät kysymykset. Kouluterveydenhuolto voi osaltaan huolehtia siitä, että osana joka kolmas vuosi tehtävää oppilaitoksen terveyden ja turvallisuuden tarkastamista huolehditaan myös

olemassa olevien turvallisuutta koskevien ohjeistusten ajanmukaisuudesta ja arvioidaan niihin liittyviä kehittämistarpeita.

Opiskelijahuollon palveluihin kuuluu myös lastensuojelulain mukainen kasvatuksen tukeminen. Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan 1.1.2008. Lastensuojelulain (417/2007) 8 §:n mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuolto, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve.

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan kunnan palveluissa kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä. Ehkäisevää lastensuojelua on annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa uudessa lastensuojelulaissa suunnitelmallista ja tavoitteellista lastensuojelun toimintamuotoa. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää havaitsemalla varhain lasten ja nuorten huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvät ongelmatilanteet sekä tarjoamalla jo peruspalveluissa perheille varhaista tukea niistä selviytymiseksi. Lasten ja nuorten parissa toimivilla ammattilaisilla on myös velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus havaitessaan tai saadessaan tietää sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää.

Lastensuojelulaki sisältää säännökset siitä, miten lasten, nuorten ja perheiden tarvitsema kasvatuksellinen tuki sekä koulunkäyntiin liittyvä tuki tulee järjestää. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Kunnassa tulee seurata lasten ja nuorten hyvinvointia (7§). Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kuntien on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnitelman on katettava laajasti lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvointiin liittyvät palvelut.

Lastensuojelulain 9 §:n mukaan kunnan tulee järjestää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita, jotka antavat kunnan perusopetuslaissa tarkoitetun esi-, perus- ja lisäopetuksen sekä valmistavan opetuksen oppilaille riittävän tuen ja ohjauksen koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja

psykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Palveluilla tulee edistää myös koulun ja kodin välisen yhteistyön kehittämistä.

Oppilashuollon toteutumisen nykytilanne

Oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöresurssit ovat monissa kunnissa alle suositusten eikä apua tarvitseva oppilas aina saa tarvitsemaansa tukea.

Opetushallitus on yhdessä Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) kanssa toteuttanut hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevat kyselyt perusopetuksen 1-6 ja 7-9 luokille vuonna 2007 ja lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille vuonna 2008. (Opetushallitus ja THL 2007, 2008, 2009)

Kyselyn mukaan vuosiluokilla 1-6 oli oppilashuoltoryhmä 84 %:ssa kouluja. Koulupsykologitoimintaa ja koulun sosiaalityötä oli vain harvoin käytettävissä alle sadan oppilaan kouluissa ja varsin vähän Etelä-Suomen läänin ulkopuolella. Koko maassa lääkäreiden työpanos kouluterveydenhuollossa jää vain murto-osaan suositellusta eikä vajausta ole korvattu lisäämällä kouluterveydenhoitajien työpanosta. Suuressa osassa kouluja on aktiivisesti toimiva vanhempainyhdistys. Vastaajista 84 % ilmoitti, että huoltajat osallistuvat myös koulun toiminnan arviointiin.

Kaikissa vuosiluokkien 7-9 kouluissa toimi oppilashuoltoryhmä. Lähes kaikissa kouluissa toimi kouluterveydenhoitaja, mutta koululääkärin ilmoitti 79 prosenttia kouluista. Noin 15 prosenttia kouluista vastasi, ettei niillä ole ollut lainkaan psykologitoimintaa. Koulun sosiaalityö puuttui joka kymmenennestä koulusta. Psykologitoimintaa oli keskimäärin 0,4 tuntia ja sosiaalityötä 2,8 tuntia viikossa sataa oppilasta kohden. Koulujen välillä oli suuria eroja kaikissa kysytyissä asioissa ja myös niiden suunnitelmallisessa seuraamisessa. Lähes jokaisessa 7-9 -vuosiluokkien koulussa oli säännöllisesti toimiva oppilaskunta ja noin joka toisessa aktiivinen vanhempainyhdistys. Vain kymmenesosassa kouluja vanhemmat olivat osallistuneet oppilashuollon toimintamallien kehittämiseen.

Lukioita koskevan kyselyn mukaan suosituksen mukaisen terveydenhoitajan työpanoksen ilmoitti vain 37 % ja lääkärintyöpanoksen 11 % lukioista. Psykologin palveluja ilmoitti 63 %, silloinkin keskimäärin vain 1,3 tuntia kuukaudessa sataa opiskelijaa kohti. Kuraattoripalveluja tarjosi 58 % lukioista, keskimäärin 0,6 tuntia kuukaudessa sataa opiskelijaa kohden.

Ammatillisia oppilaitoksia koskevan kyselyn haasteeksi osoittautui niiden monimuotoisuus. Kysely oli osoitettu oppilaitoksille, ei koulutuksen järjestäjille, mikä saattoi aiheuttaa erilaisia tulkintoja. Tulosten mukaan kahdeksalla prosentilla oppilaitoksia oli oppilaitoksen oman opiskelijahuoltoryhmän lisäksi myös koulutuksen järjestäjän yhteinen opiskelijahuoltoryhmä. Henkilöstön saatavuudessa ja mitoituksessa oli oppilaitosten välillä suuria alueellisia eroja sekä läänien välillä että läänien sisällä.

Eniten työvoimavajausta oli lääkärin ja psykologin palveluissa. Tulokset asettavat kyseenalaiseksi oppilashuollon palveluiden tasapuolisen saatavuuden asuinpaikasta riippumatta.

Oppilaitoksilla oli pääosin joko oppilaitoksen omat kirjatut ohjeet tai koulutuksen järjestäjän antamat ohjeet ongelma- ja kriisitilanteissa toimimisesta. Vain kymmenesosassa oppilaitoksista toteutui opiskeluterveydenhuollon suositus siitä, että kaikille opiskelijoille tehdään ensimmäisenä opiskeluvuonna terveydenhoitajan terveystarkastus ja terveystarkastus, josta annetaan palaute, ja että opintojen aikana tehdään lääkärintarkastus, mikäli opiskelijaksi hyväksymiseen ei ole vaadittu T-todistusta tai nuorison terveystodistusta.

Myös oppilas- ja opiskelijahuollon järjestämistavat ja asioiden kirjaamiskäytännöt vaihtelivat. Oppilaitosten väliset erot olivat suuremmat kuin alueelliset erot. Tavoitteiden toteutumista voidaan tukea varmistamalla oppilashuollon riittävät resurssit ja huolehtimalla yhdenmukaisista kirjaamistavoista, jotta tavoitteiden toteutumista ja kehittämistarpeita voidaan seurata ja arvioida.

Koulutuksen arviointineuvosto organisoi syksyllä 2009 koulutuksen järjestäjien ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijahuollon kansallisen arvioinnin, joka kohdistui nuorten opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijahuoltoon. Arviointihanke perustuu opetusministeriön antamaan toimeksiantoon (372/522/2008), jossa arviointikohteena ovat:

- 1) järjestäjän opiskelijahuoltoon kuuluvien palveluiden tarjonta ja saatavuus,
- 2) opiskelijaterveydenhuoltopalveluiden toimivuus osana opiskelijahuoltoa,
- 3) koulutuksen järjestäjän opiskelijahuoltoon ja opiskeluterveydenhuoltoon liittyvä ohjeistus, palveluista tiedottaminen ja palveluihin ohjaaminen sekä
- 4) opiskelijahuollon suunnittelu ja kehittäminen osana koulutuksen järjestäjän muuta toimintaa ja kehittämistä sekä osana sosiaali- ja terveystoimen kanssa tehtävää yhteistyötä. Kansallisen arvioinnin tulokset luovutetaan opetusministeriölle maaliskuun 2010 loppuun mennessä.

Kriisisuunnitelma ja psykososiaalisen tuen varmistaminen osana oppilashuoltoa

Opetussuunnitelman oppilas- tai opiskelijahuoltoa koskevassa luvussa kuvataan koulun/oppilaitoksen toimenpiteet ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa. Näiden tilanteiden hoitamiseksi varaudutaan kriisisuunnitelmalla, joka sisältää ohjeistuksen psykososiaalisesta tuesta koulussa/oppilaitoksessa. Kriisisuunnitelmasta vastaa rehtori yhteistyössä oppilas/opiskelijahuollon kanssa.

Äkilliseen kriisiin ei voi valmistautua etukäteen, mutta sen hoitamiseen voidaan varautua. Äkillinen kriisi oppilaitoksessa on esimerkiksi oppilaan tai opettajan äkillinen kuolema, itsemurha, väkivallan kohteeksi joutuminen tai liikenneonnettomuus.

Äkillinen järkyttävä tapahtuma voi kohdata yhtä luokkaa tai pientä oppilasryhmää, joskus koko koulua ja ympäröivää yhteisöä. Äkillinen järkyttävä tapahtuma voi vaikuttaa paitsi oppilaisiin myös oppilaitoksen koko henkilökuntaan. Tämä tulee ottaa huomioon varautumis- ja toimintasuunnitelmissa. Oppilashuollon tehtävänä on varmistaa oppilaille suunnattu apu ja työterveyshuollon tehtävänä on varmistaa henkilökunnan apu.

Uhka- ja vaaratilanteita koskevat riskikartoitukset ja ennaltaehkäisyä koskevat suunnitelmat ovat osa pelastussuunnitelmaa. Turvallisuuskansion (katso luku 5) kriisisuunnitelman toimintaohjeita laadittaessa voidaan hyödyntää muun muassa seuraavaa sisältöluetteloa:

- tärkeät puhelinnumerot kriisitilanteissa (mm. yleinen hätänumero, terveyskeskus/sairaala, sosiaalipäivystys, poliisi, henkilökunnan puhelinnumerot) ja ohjeistus hälytysketjusta
- hätäensiapuohjeet henkeä pelastavan ensiavun antamiseksi
- konkreettisia selkeitä toimintamalleja erilaisiin kriisitilanteisiin (esim. oppilaan tai opettajan kuolema, itsemurhan uhka tai väkivaltatilanne koulussa)
- toimintamallit kriisitilanteissa koulun ulkopuolella annettavan opetuksen, retkien, TET-harjoittelun ja työssä oppimisen jaksojen aikana
- koulun johtamisjärjestelmän ottaminen huomioon toimintamalleissa
- psykososiaalisen tuen sisällyttäminen toimintamalleihin
- yhteistyö kriisitilanteissa viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa
- kriisitilanteiden viestintäsuunnitelma
- toimenpiteet kriisivalmiuden ylläpitämiseksi
- kriisitilanteiden jälkihoito ja tarvittavasta psykososiaalisesta tuesta huolehtiminen

Varautuminen psykososiaaliseen tukeen kriisitilanteissa

Psykososiaalisen tuen suunnitelma on osa oppilaitoksen kriisisuunnitelmaa. On tärkeää, että psykososiaalisen tuen järjestämiseen on osattu varautua ennalta. Psykososiaalisen tuen järjestämisessä tulee ottaa huomioon sekä oppilaiden että koulun aikuishenkilöstön tuen järjestäminen. Tukeen liittyvä ohjeistus tulee päivittää samaan aikaan kuin muutkin koulun turvallisuuskansioissa olevat ohjeistukset.

1. Psykososiaalisen tuen järjestämisestä vastaavien henkilöiden nimeäminen

On osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi, että äkillisiä kriisejä varten oppilaitoksessa on nimetty henkilöitä, jotka ovat erityisesti perehtyneet toimintaan äkillisissä kriisitilanteissa. Usein ryhmä muodostuu oppilashuollon yhteistyöryhmästä tai osasta sitä. Rehtorin tulisi johtaa tätä ryhmää. Ryhmällä tulee olla myös varajohtaja. Ryhmän koollekutsumisen tulee hätätilanteissa olla joustavaa.

Äkillisten kriisien vastuuhenkilöiden nimeämisessä on jo ennalta hyvä ottaa huomioon se, että kaikki eivät kykene toimimaan akuuteissa tilanteissa ja osa henkilökunnasta ei ole oppilaitoksessa paikalla säännöllisesti eikä sen vuoksi ole käytettävissä. Ryhmällä on oltava suunnitelma siitä, kuka toimii varahenkilönä ja akuutin tilanteen pitkittyessä siitä, miten pitkiä työjaksoja yksi henkilö jaksaa tehdä tai mikä työmäärä on mahdollista teettää yhdellä henkilöllä tehtävän ja terveyden kärsimättä.

Ryhmän tehtäviä ovat ainakin seuraavat (lähde STM Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut, Työryhmän muistio 2009):

- huolehtia toimintansa suunnittelusta ja suunnitelmien laadinnasta
- kirjata ryhmän sisäinen työnjako ja vastuuketju
- selvittää etukäteen kriisitilanteissa tärkeät paikallisesti/alueellisesti toimivat yhteistyötahot ja sopia yhteistyön periaatteista ja käytännöistä
- perehdyttää koulun muuta henkilöstöä suunnitelmaan järjestämällä koulutusta ja hankkimalla kirjallisuutta
- huolehtia siitä, että kaikki koulun aikuiset, oppilaat ja huoltajat tietävät, miten toimia erilaisissa tilanteissa ja miten tilanteesta tiedotetaan kriisin eri vaiheissa
- organisoida toiminta kriisitilanteissa
- huolehtia välittömästä henkisen tuen tarpeesta sekä mahdollisista jatkotoimista
- arvioida kriisitilanteissa toteutettuja toimia ja tehdä kriisisuunnitelmaan tarvittavat muutokset
- pitää suunnitelma ajan tasalla (päivittää yhteystiedoissa tai koulun olosuhteissa tapahtuneet muutokset) ja ylläpitää kriisivalmiutta

2. Psykososiaalisen tuen järjestäminen

Kriisisuunnitelmaan kirjataan toimintamalli, jonka mukaan oppilaitos kriisitilanteissa toimii varmistaakseen psykososiaalisen tuen oppilaille ja henkilökunnalle. Toimintamallissa otetaan huomioon oppilaitoksen sisäiset äkilliset kriisitilanteet, mutta toiminta myös silloin, kun kriisi on tapahtunut muualla kuin omassa oppilaitoksessa. Tuen suunnittelussa on otettava huomioon se, että tuen tarvetta yleensä ilmenee ajallisesti myös varsinaisen akuutin tilanteen jälkeen ja tuen tarve voi näin ollen kestää pidempään.

Oppilaitoksissa, joissa opiskelijat suorittavat opintoja ulkomailla, on hyvä varautua ennakkoon kriisitilanteiden hoitamiseen myös ulkomailla.

Oppilaitoksen kriisiryhmän jäsenten varautumisessa uuteen rooliinsa voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi tehtäväluetteloita ja -kortteja, jotka helpottavat toimintaa äkillisissä tilanteissa. Tehtäväkorttien avulla voidaan myös ohjata vastuuta ja keskinäistä työnjakoa. Tehtäväkortit auttavat tehtävään valmistautumista ja toimintaa yllättävässä tilanteessa.

Tehtäväluetteloita ja -kortteja tulisi laatia ainakin rehtorille tai muulle tilannetta johtavalle henkilölle, psykososiaalisesta tuesta vastaavalle henkilölle, viestinnästä vastaavalle, kodin ja koulun yhteistyöstä vastaavalle sekä yksittäiselle opettajalle ja muulle henkilöstölle.

3. Koulutus ja perehdytys

Ryhmän johtajan ja varajohtajan tehtävänä on vastata siitä, että oppilaitoksessa huolehditaan suunnitelmien perehdyttämisestä ja päivittämisestä säännöllisesti. Perehdytys tulee antaa henkilökunnalle ja oppilaille.

Kodin ja koulun yhteistyön kannalta on tärkeitä, että huoltajat saavat riittävästi tietoa siitä, miten oppilaitos erilaisissa kriisitilanteissa toimii ja miten tiedottaminen ja yhteistyö hoidetaan.

Oppilashuollon palveluista vastaaville ja oppilaitoksen muulle henkilöstölle tulee järjestää koulutusta kriisivalmiusryhmän tehtävistä sekä turvallisuuden edistämisestä oppilaitoksissa. Koulutukseen on hyvä liittää mahdollisimman paljon käytännön harjoittelua.

4. Tietojen ja taitojen ylläpitäminen

Suunnitelmien toimivuutta tulee harjoitella säännöllisten harjoitusten avulla. Näissä yhteyksissä tulee myös harjoitella sitä, miten tiedonvälitys ja yhteistyö eri yhteistyökumppaneiden kesken tapahtuu ja löytyvätkö kaikkien yhteistyökumppaneiden tai oppilaiden vanhempien yhteystiedot.

Kriisisuunnitelmien harjoitukset voidaan kytkeä osaksi pelastussuunnitelmien mukaisia ja muita turvallisuusharjoituksia.

Suunnitelmien säännöllinen päivittäminen on hyvä sitoa esimerkiksi vuosittaiseen oppilaitoksen työsuunnitelmaan. Lisäksi toimintamallien päivitys tulisi tehdä aina, kun koulun tai oppilaitoksen toiminnassa tai henkilöstössä tapahtuu keskeisiä muutoksia.

Harjoitusten organisoinnista ja taitojen ylläpitämisen seurannasta vastaa koulun kriisiryhmä.

Psykososiaalinen tuki kriisitilanteessa

Kaikissa turvallisuutta uhkaavissa akuuteissa tilanteissa ensisijaista on ihmishenkien pelastaminen ja turvaaminen. Toimintaa koulussa johtaa rehtori tai muu henkilökuntaan kuuluva siihen asti kunnes pelastus- tai poliisiviranomainen saapuu paikalle ja ilmoittaa ottavansa johdon ja vastuun tilanteesta.

Kriisitilanteissa psykososiaalinen tuki tulisi käynnistää mahdollisimman nopeasti. Kriisin eri vaiheissa tarvitaan erilaisia toimintatapoja. Siksi on tärkeää, että kriisitilanteisiin varautumisessa on ennalta otettu huomioon psykososiaalisen tuen järjestäminen kriisin eri vaiheissa. Alla olevaan kaavioon on lyhyesti kuvattu kriisin eri vaiheissa toteutettavia toimintatapoja:

Kriisin vaihe	Toimintatapa
Sokkivaihe	<p>Psyykkinen ensiapu</p> <ul style="list-style-type: none"> • luo turvallinen ja myötäelävä ilmapiiri • välttä omien kokemusten kertomista, mielipiteen ilmaisua tai kannanottoa • välttä lohduttamista liian aikaisin • anna kaikki tila autettavalle • pidä omat tarpeet ja tunteet kurissa • hienotunteisella kosketuksella voi välittää paljon enemmän kuin sanoilla
Reaktiovaihe	<p>Varhainen puuttuminen: käsittely luonnollisissa ryhmissä kokemuksen samankaltaisuuden mukaisesti ja esimerkiksi ikävaiheen mukaisesti</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktiivinen avun tarjoaminen • voimakkaat tunteet ja reagointi • joskus vetäytyminen on ominaista
Käsittely- ja työstämisen vaihe	<ul style="list-style-type: none"> • tärkeätä tunnistaa kriisin vaihe • käytetään vaiheeseen sopivaa toimintatapaa • apua ja tukea ammattilaisilta riittävän kauan <p>Avun muotoja: Kriisi- ja traumaterapiat ja vertaistuki</p>

Lähde: Saari, Kantanen, Kämäräinen, Parviainen, Valoaho, Yli-Pirilä: Hädän hetkellä – psyykkisen ensiavun opas (Punainen Risti ja Duodecim, 2009).

Johtamisen ja kriisiviestinnän periaatteet äkillisissä kriiseissä psykososiaalisen tuen näkökulmasta

Oppilaitoksen omat voimavarat

Kriisitilanteen johtamisen kannalta on oleellista ottaa huomioon oppilaitoksen omat voimavarat. Henkilöresursseissa tulee varautua siihen, että oppilaitoksella on perusvalmius psykososiaalisen tuen käynnistämiseen sekä oppilaille että henkilökunnalle. Varhaisessa vaiheessa on myös huomioitava lisäävun tarve. Lisäapua tarvitaan erityisesti silloin kun tilanne on koko oppilaitosta koskeva tai on mahdollista, että tilanne pitkittyy. Lisätuen tarve aliarvioidaan helposti. Lisäävun tarve on syytä ottaa huomioon, jotta välttyään kriisitilanteessa vastuussa olevien henkilöiden ylikuormituksesta ja siitä seuraavasta väsymisestä ja sairastumisesta, josta toipuminen voi pitkittyä.

Psykososiaalista tukea suunniteltaessa kriisisuunnitelmassa on siis oltava kirjattuna mistä lisäapua saadaan sekä yhteystiedot näihin tahoihin. Peruseriaatteena on, että käytetään kuntien vastuulla olevaa lakiin perustuvaa palvelujärjestelmää.

Suunnitelmia laadittaessa tulee ottaa huomioon, että oppilaitoksen omalla työparityöskentelyllä ja varahenkilöjärjestelmällä voidaan myös jaksamista helpottaa ja näin varautua pitkittyneisiin tilanteisiin.

Viestintä psykososiaalisen tuen näkökulmasta

Psykososiaalisen tuen kannalta on tärkeä muistaa, että tarve tukeen voi syntyä myös tilanteissa, joissa kriisi tapahtuu muualla kuin omassa oppilaitoksessa. Suuret onnettomuudet, uhka- ja vaaratilanteet voivat käynnistää sekä oppilaissa että koulun aikuisissa huolen ja pelon tunteita, vaikka henkilö itse ei olisi osallinen tilanteessa. Koulun aikuisten tulee olla valmiita keskustelemaan lasten ja nuorten kanssa järkyttävistä tapahtumista. Samalla tulee huolehtia siitä, että oppilas ohjataan tarvittaessa lisätuen piiriin ja että huoltajat saavat tietoa siitä, että koulussa on käsitelty tapahtumaa.

Psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon järjestäminen

Oppilaitosten psykososiaalinen tuki ja jälkihoito tulee kytkeä kunnan järjestelmiin. Kunta voi järjestää palvelunsa monella eri tavalla, joten oppilaitoksen tulee selvittää ne jo ennen kuin mitään tapahtuu. Henkilökunnan jälkihoito järjestetään yleensä työterveyshuollon kautta, mutta oppilaiden jälkihuolto kunnallisen järjestelmän mukaisesti.

Lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvia ja heillä traumaperäisen häiriökehityksen riski on suurempi kuin aikuisilla. Psykkinen oireilu saattaa näkyä jopa vuosien

kuluttua. Toipumista tulee seurata riittävän pitkään ja läheisten on hyvä olla tietoisia oireiden mahdollisuudesta ja siitä, mistä apua saa tarvittaessa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä työterveyshuollon tehtävänä on huolehtia tuen tarpeen arvioinnista ja ohjata tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluihin

Liite 2: Keskeisiä koulun turvallisuutta koskevia suunnitelmia

Koulun turvallisuutta koskeva suunnitelma	Toimijat	Kohde
<p>Vastuullinen taho: Opetuksen/koulutuksen järjestäjä</p> <p>Suunnitelma: Pelastussuunnitelma</p> <p>Peruste/ normi: Pelastuslaki 468/2003 pelastusasetus 787/2003 10 §</p> <p>Suunnitelman tavoitteet/sisältö: -ennaltaehkäisy, riskikartoitus -toiminta pelastustilanteissa</p>	<p>koulu / pelastustoimi poliisi</p>	<p>kaikki koulu yhteisön jäsenet, oppilaat, koulun henkilöstö</p>
<p>Vastuullinen taho: Opetuksen/koulutuksen järjestäjä</p> <p>Suunnitelma: Opetussuunnitelma: Oppilas-/opiskelijahuollon suunnitelma</p> <p>Peruste/normi: Perusopetuslaki, Lukiolaki, Laki ammatillisesta koulutuksesta 682-630/1998, muut. 477-479/2003 Opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteet</p> <p>Suunnitelman tavoitteet ja sisältö: - turvallisuuden edistäminen, ennaltaehkäisy, - oppilaiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä - toiminta ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa - psykososiaalinen tuki ja jälkihoito kodin ja koulun yhteistyö</p>	<p>opetuksen/ koulutuksen järjestäjä sosiaali- ja terveystoimi poliisi, pelastustoimi</p> <p>kodin ja koulun yhteistyötahot muut yhteistyökumppanit</p>	<p>oppilaat</p>

<p>Vastuullinen taho: Työnantaja kunta/sivistystoimi, kuntayhtymä</p> <p>Suunnitelma: Työsuojelun toimintaohjelma</p> <p>Normi: Työturvallisuuslaki 738/2002</p> <p>Tavoitteet; - turvallisuuden edistäminen, ennaltaehkäisy - haittojen ja vaarojen arviointi, jälkihoito</p>	<p>työnantaja ja työntekijät työterveyshuolto työsuojeluviranomaiset</p>	<p>kaikki kouluyhteisön jäsenet, koulun henkilöstö</p>
--	---	---

Liite 3: Esimerkkejä huomioon otettavista riskeistä

Henkilöriskit	Omaisuuksriskit	Toiminnalliset riskit	Tietoturvariskit
Tapaturmat	Tulipalo	Piha, leikkivälineet	Tietojen säilytys
Uhkaavat henkilöt	Vesivahinko	Opetusvälineet (tekniset laitteet)	Tietojen käsittely
Koulun ulkopuolella liikkuminen	Ilkivalta	Laitteiden suojaus	Verkon suojaus
Karkaaminen/katoaminen	Varkaudet	Laitteiden vioittuminen	Tietojen hävittäminen
Väkivalta		Vaaralliset aineet	